

Litteraturkrönika 1992

Av S. Hellberg, B. Pamp och C. Platzack

The Acquisition of Verb Placement. Functional Categories and V2 Phenomena in Language Acquisition. Edited by Jürgen M. Meisel. VI + 454 s. Dordrecht, Boston and London 1992 (Kluwer Academic Publishers). (Studies in Theoretical Psycholinguistics, volume 16.) ISBN 0-7923-1906-0 (hb.). Den moderna princip- och parametergrammatiken har på ett mycket fruktbart sätt stimulerat forskningen kring barnets grammatiska utveckling, bl.a. genom att den erbjuder möjligheter att formulera specifika hypoteser om hur språket tillägnas. Av särskild vikt härvidlag är den distinktion mellan funktionella och lexikala kategorier som utarbetats i detalj under senare delen av 1980-talet: en av de möjliga tolkningarna av det tidiga barnspråkets ordföljdsavvikelser från vuxenspråket och avsaknad av böjningsändelser är att barnet ej som de vuxna kan utnyttja de funktionella kategorierna.

Den eventuella förekomsten av funktionella kategorier i tidigt barnspråk är en av huvudfrågorna för bidragen till den här anmälda boken. Engelska, tyska, svenska och holländska står i centrum för diskussionen, men boken berör också förhållandena i norska och isländska, förutom icke-germanska språk som japanska, italienska, polska och sesotho. Oförenliga hypoteser om de funktionella kategoriernas roll bryts mot varandra i den stimulerande diskussion som de tolv bidragen erbjuder. I den insiktsfulla introduktionen ger utgivaren Jürgen Meisel en översikt över bokens olika diskussionsteman. Avslutningskapitlet, skrivet av Jill de Villiers, är ett försök att se vilka slutsatser det går att dra på basis av diskussionen; de Villiers menar att de flesta argumenten tyder på att de funktionella kategorierna genomgår något slags utveckling i tidigt barnspråk.

C. P.

Jonas Carlquist (utg.), Föreläsningar i medeltidsfilologi. Carl Ivar Ståhle: En bibliografi. 170 s. Stockholm 1992 (Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet MINS 38.) ISBN 91-86762-35-4. ISSN 0348-3568. Intresset för filologi har länge varit svalt inom svensk nordistik. Detta har lett till en utbildningslucka som ger sig till känna både i brist på läromedel, brist på forskning och snart också brist på filologer vid de lärda verken. Under de senaste åren har emellertid intresset för filologiska studier vaknat på nytt vid institutionen för nordiska språk i Stockholm. Den här anmälda volymen är den första i en serie som redovisar detta nyvaknade intresse.

Huvuddelen av volymen omfattar sex föreläsningar som gavs vid en

tvärvetenskaplig forskarkurs i medeltidsfilologi; därtill kommer en förteckning över kurs- och referenslitteratur och en bibliografi och biografisk skiss över Carl-Ivar Ståhle, skriven av Claes-Christian Elert.

Föreläsningdelen inleds med en introduktion av Barbro Söderberg, som diskuterar skillnaderna lingvistik/filologi, ger en kort översikt över filologins historia och skisserar aktuella behov och önskemål inom området. Därpå följer fem specialstudier. Hedda Gunneng skriver om konsten att särskilja skrivarhänder i medeltida handskrifter, Per-Axel Wiktorsson om skrivare och proveniens med utgångspunkt i lagar och diplom, Jan Öberg om textutgivning i en latinists perspektiv, Sven-Bertil Jansson om textkritiska utgåvor och populariserade utgåvor, och Monica Hedlund skriver om kodikologi, läran om kodex. C. P.

English Corpus Linguistics. Studies in Honour of Jan Svartvik. Edited by Karin Aijmer & Bengt Altenberg. XI + 338 s. London and New York 1992 (Longman). ISBN 0-582-05931-3 (csd.). ISBN 0-582-05930-5 (pbk.). En av de många strängarna på Jan Svartviks forskarlyra är textkorpusbaserad språkforskning. I detta sammanhang förknippas hans namn väl främst med "The London-Lund Corpus of Spoken English". Det är därför naturligt att en samling artiklar om olika aspekter på textkorpusforskning tillägnas Jan Svartvik.

Boken innehåller tjugo nyskrivna artiklar om textkorpusforskning och ett appendix där några datamaskintillgängliga engelska textkorpusar förtecknas. Artiklarna handlar alla om engelska företeelser, men frågeställningarna har giltighet för all textkorpusforskning, oberoende av språk. Det är språkvetenskapliga snarare än datamaskinella problem som står i centrum. I en teoretiskt intressant uppsats diskuterar Jan Aarts hur intuitionsbaserade och korpusbaserade grammatiker förhåller sig till varandra. Här finns vidare syntaktiska, semantiska, lexikala och stilistiska bidrag, och artiklar som visar hur textkorpusar kan användas vid studiet av språklig variation i historiskt och dialektalt material. Bidragen är fördelade på fyra olika delar: Goals and methods, Corpus design and development, Exploration of corpora och Prospects for the future. Därtill kommer en kortare inledning av utgivarna. Bland förf. märks Wallace L. Chafe, David Crystal, M. A. K. Halliday, Stig Johansson, Geoffrey Leech, Randolph Quirk, Anna-Brita Stenström, Sandra Thompson och Gunnel Tottie. C. P.

Finnisch-ugrische Sprachen zwischen dem germanischen und dem slavischen Sprachraum. Vorträge des Symposiums aus Anlaß des 25-jährigen Bestehens der Finnougristik an der Rijksuniversiteit Groningen 13.–15. November 1991. Herausgeber László Honti, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, Jolanta Jastrzębska, Osmo Nikkilä. 196 s. Amsterdam & Atlanta, GA 1992 (Rodopi). ISBN 90-5183-387-3. Av 18 bidrag till denna antologi behandlar 12 helt eller delvis finsk-ugriska språks kontakter med germanska språk. Kaisa Häkkinen

räknar på det centrala finska ordförrådets etymologi och finner att av 844 ordstammar bara ungefär hälften är arvord, medan ca 160 är gamla germanska lån och ca 70 yngre germanska (väl främst svenska). Cornelius Hasselblatt lämnar en preliminär rapport från sitt arbete med tyska och svenska översättnings- och betydelselån bland estniska och finska verb: som väntat är andelen större i estniskan. Eugene Helinski visar att den vokal som utlöser vokalharmoni i ungerska lånord alltid är den som är betonad i det långgivande språket. Tette Hofstra underkänner Hartmut Katz' härledningar av en rad östersjöfinska adjektiv från germanska språk. László Honti sammanfattar skillnaderna mellan ungerskans och finskans behandling av initiala konsonantkluster i lånord. Jorma Koivulehto identifierar fyra nordiska lånord i samiskan. Lars-Gunnar Larsson beskriver en uppteckning på samiska som gjordes i Gästrikland omkring 1770 och väcker bl.a. frågan vad det betyder för den svenska ortnamnsforskningen att det har förekommit samiskt språk i Mellansverige. Károly Mollay ger en översikt över de tysk-ungerska språkontakterna genom tiderna. Osmo Nikkilä skriver om utvecklingen av germanskt **swa-* och **swai-* i finskan. Olli Nuutinen ger en översikt över forskningens nuvarande ståndpunkt i fråga om vilka språk som talats var och när i Finland och om gamla indoeuropeiska lån i finskan, särskilt namn på vattendrag. Eeva Uotila föreslår i samma anda nya etymologier för tre finska ord och ger ett av dem germanskt ursprung och de bägge andra baltiskt. Tiit-Rein Viitso studerar de fonetiska kriterierna för lånords ålder i östersjöfinskan och finner att det inte längre går att hävda att någon av de baltiska, germanska och slaviska språkgrupperna skulle varit tidigare än de andra som långgivare.

Kontakterna mellan finsk-ugriska och slaviska språk behandlas också av István Futaky, Lajos Kiss, Károly Rédei, Gert Sauer, Seppo Suhonen och Wolfgang Veenker. S. H.

Fügungspotenzen. Zum 60. Geburtstag von Manfred Bierwisch. Herausgegeben von Ilse Zimmermann und Anatoli Strigin. VII + 279 s. Berlin 1992 (Akademie Verlag). (Studia Grammatica 34.) ISBN 3-05-001775-9. ISSN 0081-6469. Denna hyllning till Manfred Bierwisch innehåller elva uppsatser som alla på något sätt behandlar den språkliga strukturens mentala representation. Bokens titel syftar dels på Bierwischs långvariga arbete med att förena teoretisk och beskrivande lingvistik, dels på de morfologiska, syntaktiska och semantiska konstruktionsegenskaper som tillåter språkbrukaren att bygga upp yttranden av vilken komplexitet han önskar.

Författarna är äldre eller yngre medarbetare till festföremålet. Bidragen håller alla hög klass: kvaliteten ligger långt över den man normalt finner i festskrifter. Bland uppsatserna märks Ferenc Kieferns bidrag om aspekt och konceptuell struktur, Rudolf Ruzickas jämförande studie av slaviska och italienska opersonliga konstruktioner med reflexiva enklitika, Renate Steinitz' undersökning av flertydigheten hos *auf* och *an* och Ilse Zimmermanns klagörande genomgång av modifierors räckviddsförhållanden. C. P.

Mats Larsson, Från tjeckiska till svenska. Översättningsstrategier för litterärt talspråk. 190 s. Stockholm 1992 (Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet MINS 35.) ISBN 91-86762-25-7. ISSN 0348-3568. Texter med starkt talspråklig stilprägel, skapad med hjälp av flitig användning av arkaismer, provinsialismer och vulgarismer, erbjuder stora problem vid översättning. Ofta kommer i sådana fall källspråkets och målspråkets konventioner i konflikt med varandra. Förutom att ge en beskrivning av dessa markörers stilistiska effekt, acceptabilitet och konventionaliseringsgrad, vill Mats Larsson i sin avhandling erbjuda en lösning på hur man i en konkret översättningssituation skall handskas med sådana drag, och han vill också erbjuda förslag till generella översättningsstrategier för hur dessa drag skall återges i litterära prosatexter. En huvudhypotes är att markörer på fonologisk/morfologisk och syntaktisk nivå är effektivare än markörer på lexikal nivå för att i en översättningssituation ge en talspråklig prägel åt den översatta texten.

Den svenska språksituationen utreds i bokens andra kapitel, där förf. bl.a. kartlägger svenskans kodifieringar av, användning av och attityder till talspråksformer i skrift. Motsvarande undersökning för tjeckiskan presenteras i kapitel tre. Den specifika text som Larsson närstuderar är skriven av den tjeckiske författaren Bohumil Hrabal; denne ägnas ett särskilt kapitel i avhandlingen. Översättningar från tjeckiska till svenska, och särskilt översättningar av Hrabal, presenteras i det femte kapitlet, vilket följs av ett kapitel där Larsson bl.a. redovisar en läsarundersökning om på vilken eller vilka språkliga nivåer talspråksmarkörer både är stilistiskt effektivast och lättast att acceptera ur ett normativt perspektiv. Resultatet av översättningsundersökningen i kapitel fem och läsarundersökningen i kapitel sex redovisas i bokens sista kapitel som ett antal strategier för återgivning av vulgarismer i den undersökta Hrabal-texten. C. P.

Latin Culture and Medieval Germanic Europe. Proceedings of the First Germania Latina conference held at the University of Groningen, 26 May 1989, ed. by Richard North and Tette Hofstra. 128 s. Groningen 1992 (Egbert Forsten). (Germania Latina I. Mediaevalia Groningana, fasciculus 11.) ISBN 90-0980-059-7. Temat för den konferens vars föredrag här återges i bokform var kontakterna mellan latinlitteraturen och den tidiga germanska litteraturen. Två av de sju uppsatserna behandlar nordiska ämnen. I "Vqluspa and sibylline traditions" jämför Ursula Dronke Vqluspa framför allt med den sent uppmärksammade latintexten *Prophetiae Sibillae Magae*. Samtidigt som Dronke påpekar att det finns slående parallelliteter är hon på det hela taget mest benägen att framhäva originaliteten i Vqluspa som konstverk. I diskussionen om de sibyllinska förlagorna gjordes det förra inlägget av Viktor Rydberg! I "Death in a pig-sty: Snorri's version of the death of Hákon jarl Sigurðarson" undersöker Andrew Hamer hur Snorre avviker från sina förla-

gor i skildringen av Håkon jarls död. Han finner att Snorres version konsekvent är kristet moraliserande och på några punkter ligger nära kända bibelställen.

I övrigt visar Norbert Voorwinden hur latinska och germanska litterära traditioner blandas på kontinentalgermanskt område i både latinska och germanska texter, Michael Herren tolkar en latinsk 800-talstext skriven för Ludvig den fromme som ett sätt att förneka en del germanskt stoff i frankisk historia, Rosamond McKitterick hävdar att steget från muntlig till skriftlig form betydde mer för karolingerrikets litteratur än befolkningens språkbyte, Graham Caie visar hur en av Bedas latinska dikter lånar intensitet från den inhemska lyriska traditionen, Joyce Hill följer forskningen om den forn- engelska bibliska poesin från en äldre epok som betonade de germanska dragen över en yngre som betonade de latinska till en möjlig syntes. S. H.

David Lightfoot, How to Set Parameters: Arguments from Language Change. XI + 214 s. Cambridge, Mass. and London, Engl. (The MIT Press). ISBN 0-262-12153-0. David Lightfoots forskning har haft stor betydelse för det intresse för diakrona syntaktiska studier som uppkommit inom ramen för princip- och parameterbaserad syntaxforskning. I denna bok ger Lightfoot en översikt över sina tankar om hur språkförändringar uppstår – liksom 1800-talets komparativister menar Lightfoot att vi kan söka upphovet till nästan alla språkstrukturella förändringar i barnets språk. Förf. vinnlägger sig om att skriva så att inte bara de som behärskar modern grammatisk teori kan följa honom.

I de inledande kapitlen beskriver förf. hur man kan tänka sig att språkförändringar uppstår i samband med att barnen tillägnar sig modersmålet. Därefter visar han i några kapitel hur en handfull väldokumenterade språkförändringar kan beskrivas och förklaras: han tar här upp förlusten av objekt-verb-ordföljd i engelskan och förändringar som beror på förlusten av morfologiskt kasus. Det intressanta avslutningskapitlet diskuterar bl.a. frågan om grammatiska förändringar är gradvisa eller ögonblickliga. C. P.

Long-distance anaphora. Edited by Jan Koster and Eric Reuland. XII + 340 s. Cambridge etc. 1991 (Cambridge University Press). ISBN 0-521-39111-3 (hardback). ISBN 0-521-40000-7 (paperback). Upprinnelsen till de flesta artiklarna i denna volym var en workshop om lång-distans-anaforer som hölls i Groningen 1987; på basis av föredragen och de kommentarer som förf. fick utarbetades sedan tolv av de här publicerade 14 uppsatserna. Utgivarna har lagt till ett första kapitel i vilket man försöker dra samman huvudresultaten från de övriga bidragen. Volymens sista bidrag är en längre uppsats av Tanya Reinhart och Eric Reuland, "Anaphors and logophors: an argument structure perspective", som tillkom som en direkt följd av konferensen.

Ett typiskt exempel på lång-distans-anafora erbjuder isländskan, där en reflexiv i en bisats under vissa omständigheter kan syfta på subjektet i en huvudsats: *sig* i följande exempel kan således syfta på matrissatssubjektet: *Haraldur segir að Jón komi ekki nema María kyssi sig*. Reflexivering i de skandinaviska språken spelar också en viktig roll i flera av uppsatserna; volymen innehåller beskrivningar av fenomen från alla de skandinaviska språken, inklusive färöiska. Två av bidragsgivarna är också skandinaviska lingvister, Lars Hellan, professor i lingvistik i Trondheim, och Höskuldur Thráinsson, dito i Reykjavík. C. P.

Principles and Parameters in Comparative Grammar, edited by Robert Freidin. XII + 463 s. Cambridge, Mass. and London, Engl. 1991 (The MIT Press). ISBN 0-262-06140-6. Denna innehållsrika bok ger en god översikt över den moderna komparativa grammatikforskningen. I fjorton uppsatser visar ledande syntaktiker som Lasnik, Williams, Rizzi, Stowell, Taraldsen, Lightfoot och Freidin hur den princip- och parameterbaserade syntaxteorin kan användas för fruktbara komparativa studier. Den avslutande uppsatsen av Noam Chomsky visar på nya aspekter av princip- och parameterteorin och pekar fram emot den senare utvecklade minimalisthypotesen.

I sin inledning diskuterar Freidin hur dagens komparativa grammatik skiljer sig från 1800-talets komparativism, och han skisserar också bakgrunden till det nutida intresset för jämförande grammatikforskning. Bland de ämnen som tas upp i bokens huvuddel märks bindning, samspelet syntax/lexikal semantik, frasstrukturens roll, olika ordföljdsfenomen och diskussion av hur jämförande studier kan användas för att fördjupa förståelsen av den medfödda mänskliga språkförmågan. Olika aspekter på de skandinaviska språken behandlas i flera av uppsatserna: särskilt intressant i detta sammanhang är Lisa Travis studie "Parameters of Phrase Structure and Verb Second Phenomena" och Tarald Taraldsens uppsats "A Directionality Parameter for Subject-Object Linking", som bl.a. tar upp påfallande ordföljdsskillnader mellan danska och svenska kausativa konstruktioner. C. P.

Tomas Riad, Structures in Germanic Prosody. A diachronic study with special reference to the Nordic languages. 378 s. Stockholm 1992 (Department of Scandinavian languages, Stockholm University). ISBN 91-7146-988-5. I denna mycket ambitiösa och intressanta avhandling vill förf. dels identifiera och beskriva det system för stavelseuppdelning och tryckutdelning som gällde för de tidiga germanska dialekterna, dels visa hur detta system utvecklats på nordiskt språkområde. Ett av avhandlingens två huvudsyften är ett försök att rekonstruera den prosodiska strukturen vid skilda språkstadier i ljuset av modern prosodisk teori. Det andra huvudsyftet är att demonstrera hur den moderna prosodiska teorin hjälper oss att finna lösningar på flera av de klassiska problemen inom germansk och nordisk språkhistoria.

Efter ett inledande kapitel där den moderna prosodiska teorin utförligt presenteras tar förf. i andra kapitlet upp en diskussion av Sievers' lag och den germanska stavelsebildningen. Synkopen, vokalförkortning och det germanska trycksystemet är ämnena för tredje kapitlet, medan det fjärde behandlar olika slags balansfenomen i fornsvenska och olika skandinaviska dialekter. De två följande kapitlen är båda ägnade förlusten av kortstavighet och överlånga stavelser under fornsvensk tid.

Riads doktorsavhandling är ur flera olika aspekter ett betydelsefullt arbete. Inte minst viktigt är det att han visar på möjligheten att med den moderna prosodiska teorins hjälp studera problem som generationer av nordister redan har brottats med. De beskrivningar som Riad framlägger i boken får emellertid inte betraktas som slutgiltiga lösningar på problemen: de är snarare hypoteser som bör dryftas och prövas. Det är bara att hoppas att andra ljudhistoriskt intresserade forskare gör sig omakett att sätta sig in i den moderna prosodiska teorin så att de kan föra denna diskussion vidare.

C. P.

Bengt Sigurd, Mats Eeg-Olofsson, Caroline Willners & Christer Johansson, Automatic translation in specific domains: weather (Weathra) and stock market (Stocktra, Vectra). 126 s. Lund 1992 (Lunds universitet, Institutionen för lingvistik). (Praktisk lingvistik 15.) Detta är en rapport från projektet Swetra, som sysslar med maskinöversättning. Större delen av rapporten handlar om experiment med väderrapporter, en genre som har visat sig väl ägnad för automatisk översättning tack vare sin stereotypa karaktär. Kapitel 2 (Bengt Sigurd) redogör för systemets utformning, i synnerhet vad gäller översättning mellan svenska och engelska. S. 32–39 behandlar de punkter där översättningen kan väntas få problem och anger på ett lättillgängligt och öppet sätt om systemet har en generell lösning, en ad-hoc-lösning eller ingen lösning alls, d.v.s. är beroende av manuell eftergranskning av produkten. Kapitel 3 (Caroline Willners) redovisar ett system för överföring av information mellan språkliga väderrapporter och väderkartor. Kapitel 4 (Mats Eeg-Olofsson) visar hur lekmannens meteorologiska bakgrundskunskap kan integreras i systemet och utnyttjas för att hitta den rätta tolkningen av satser som är språkligt flertydiga. Kapitel 5 (Bengt Sigurd) demonstrerar hur det system som används för väderrapporterna kan användas också för översättning av börsrapporter, med oförändrad syntax och morfologi. Bara en del av lexikonet behöver bytas ut, mest substantiv och egennamn. Kapitel 6 (Christer Johansson) redovisar ett alternativt översättningssystem, som arbetar mycket snabbare men då, förstås, med något sämre resultat.

S. H.

Tryggve Sköld, Wortstudien. Festschrift Tryggve Sköld zum 70. Geburtstag am 2. November 1992. VIII + 253 s. Stockholm 1992 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities.

109.) ISBN 91-7174-721-4. ISSN 0345-0155. Tryggve Sköld föddes den 2 november 1922 i Lund. Fadern var docenten i jämförande indoeuropeisk språkforskning Hannes Sköld. Sonen gick i faderns fotspår, ägnade sig efter studentexamen åt studier i bl.a. nordiska och finsk-ugriska språk och disputerade 1961 på en avhandling om kriterierna på urnordiska lånord i samiskan. År 1971 blev han professor i nordisk filologi i Uleåborg och 1973 professor i finska i Umeå. De främsta av hans artiklar har nu samlats i denna festskrift till Tryggve Skölds 70-årsdag. Redaktörer är Tuuli Forsgren och Axel Groundstroem. Majoriteten av artiklarna handlar om förf.:s specialitet, nordiska lånord i finskugriska språk, men också andra bidrag förekommer: två studier handlar om några svårförklarliga ord i Vqlundarkviða och ett om ordet *kläde*.

Huvuddelen av Tryggve Skölds gedigna produktion består av artiklar i vitt skilda och ofta svåråtkomliga publikationer (bl.a. festskrifter). Det är tacknämligt att de nu finns lätt tillgängliga i en samlingsvolym. B. P.

Irma Sorvali, Bakom kulisserna. Språkliga och icke-språkliga studier. 78 s. Uleåborg 1992 (Uolun Yliopisto). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Uleåborgs universitet. Serie B nr. 16.) ISBN 951-42-3455-3. ISSN 0783-3474. Irma Sorvali, professor i nordiska språk vid Uleåborgs universitet, har i denna lilla skrift samlat fem lättviktiga uppsatser om ovanliga teman. I den första belyser hon språket hos den berömde finske konstnären Akseli Gallen-Kallela, i den andra språket hos C. G. E. Mannerheim. En tredje uppsats handlar om hur finlandssvenska abiturienter i sina studentuppsatser behandlar Elias Lönnrot och hans verksamhet, en fjärde om vilka hobbies som anges för ett antal personer i uppslagsverket *Vem och vad* 1980. I den avslutande uppsatsen studerar förf. vilka understrykningar hon har funnit i ett biblioteksexemplar av en av henne författad kursbok om översättning. C. P.

Gert Webelhuth, Principles and Parameters of Syntactic Saturation. XVIII + 231 s. New York and Oxford (Oxford University Press). (Oxford Studies in Comparative Syntax.) ISBN 0-19-507040-2. ISBN 0-19-507041-0 (pbk.). Oxford University Press har tagit initiativet till en monografiserie för jämförande syntaktiska studier: den här publicerade reviderade versionen av Webelhuths avhandling från 1989 utgör första numret i serien. Författarens syfte är att ställa upp en restriktiv teori för syntaktiska parametrar – han vill beskriva den syntaktiska variationens natur och begränsningar. Den uppställda teorin prövas i första hand på en grupp utvalda problem inom germansk syntax. Förf. redovisar här studier av tyska, holländska, engelska, norska, svenska, danska och isländska; det rör sig om den grundläggande ordföljden, distributionen av bisatser och förekomsten av avvikande ord-

följdsmöjligheter. På strategiska punkter jämför förf. också med förhållandena i icke-germanska språk.

Från ett nordistiskt perspektiv har Webelhuths undersökning mycket att erbjuda, eftersom han placerar in syntaktiska egenheter i de nordiska språken i ett större germanskt sammanhang. Boken är emellertid också intressant ur ett vetenskapsteoretiskt perspektiv, eftersom den ger en intressant inblick i hur den moderna jämförande syntaxforskningen arbetar. C. P.

Vibeke Winge, *Dänische Deutsche – deutsche Dänen. Geschichte der deutschen Sprache in Dänemark 1300–1800 mit einem Ausblick auf das 19. Jahrhundert.* 394 s. Heidelberg 1992 (Carl Winter Universitätsverlag). (Sprachgeschichte. Herausgegeben von Hubertus Menke. Bd. 1.) ISBN 3-533-04448-3 (Kart.), 3-533-04449-1 (Ln.). Denna avhandling söker fastställa tyska språkets ställning i Danmark från de äldsta sparsamma kommentarerna på 1200-talet och in på 1800-talet, med viss tyngdpunkt på tiden från reformationen till 1700-talets slut. Materialet utgörs av ett urval av de med tiden rikt flödande skriftliga källorna, inklusive en stor samling metaspråkliga kommentarer. Texterna ger inga belägg för någon särutveckling vare sig i den tidigare lågtyskan eller den senare högtyskan, utan båda ansluter helt till normerna i Tyskland. Förf. visar hur högtyskan efter och på grund av reformationen snabbt tar överhand i det kungliga kansliets texter, varefter lågtyskan blir sällsynt i skrift. De metaspråkliga källorna ger klara belägg för att åtminstone Köpenhamn är en tvåspråkig stad ett gott stycke in på 1800-talet. Dessutom dominerar tyskan länge vid hovet, men förvaltningspråket förblir ändå väsentligen danskt. Först efter Struenseeperioden förknippas danska språket med ett nationellt program, och slutet av 1700-talet är Danmarks första antityska period.

Förf. har i stort sett avstått från en språklig analys av de texter från 1700- och 1800-talet som producerats av mindre litterata grupper, t.ex. hantverkare. Dessa texter, som hon ofta med en vid definition betecknar som "Mischsprache", kunde annars erbjuda ett underlag för att närmare fastställa graden och karaktären av tvåspråkigheten. S. H.

Word Order. Two Studies on Central Issues in the Syntax of Danish and French. Edited by Michael Herslund. 132 s. København 1992 (Handelshøjskoleens Forlag/Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck). (Copenhagen Studies in Language 15.) ISBN 87-17-03656-9. ISSN 0905-9857. Denna bok innehåller två uppsatser och två recensioner. En av uppsatserna är av särskilt intresse för skandinavister: Lars Heltofts 50-sidiga studie "The Topology of Verb Second and SVO Languages. A Study in the Sign Functions of Word Order". Utgående från iakttagelsen att ordföljden i danskan och de andra fastlandsskandinaviska språken uttrycker både syntaktiska och pragmatiska innehållskategorier presenterar Heltoft sin revision av Diderichsens fältteori. En av Heltofts huvudteser är att fokus och andra informationsstrukturella

egenskaper kan ges en enkel beskrivning i termer av topologiska fält och positioner. En springande punkt är att den syntaktiska statusen hos en grupp (en fras) spelar en underordnad roll i jämförelse med gruppens samhörighet med de topologiska fälten.

Huvuddelen av uppsatsen handlar om dansk syntax. I slutet vidgar Heltoft perspektivet och diskuterar hur hans modell handskas med språk som engelska och franska.

C. P.

*

Rune Palm, Runor och regionalitet. Studier av variation i de nordiska minnesinskrifterna. 290 s. Uppsala 1992 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön 7.) ISBN 91-506-0934-3. ISSN 1100-1690. Denna avhandling, som framlades vid Stockholms universitet, studerar framför allt regionala olikheter mellan runminnesmärken. Förf. kan för de vikingatida inskrifterna urskilja ett sydvästligt område (Danmark och större delen av Götaland) som står mot ett nordöstligt (med centrum i Mälardalen). Karakteristiskt för det senare är bl.a. rik förekomst av förböner och ristarsignaturer, *merki* som alternativ till *steinn* (medan det sydvästliga området har *kuml* som alternativ), rik förekomst av prepositionen *at* (i stället för *eptir* eller det mest i Danmark förekommande *ept*) och konstruktioner med hjälpverb och utan demonstrativt pronomen (*lét reisa stein* gentemot *reisti stein þansi*). Vidare utmärker sig Mälalområdet inte bara genom sin bekanta rikedom på inskrifter utan också genom mycket mindre enhetlighet än det sydvästliga området, både i själva inskriften och i val av monumenttyp och stenart. Förf. sätter detta i samband med skillnaden mellan det fast organiserade danska riket och den lösare politiska organisationen i Svealand.

Avhandlingen beskriver också en del kronologiska skillnader mellan minnesinskrifterna. Så inleds t.ex. förvikingatida och många medeltida inskrifter med den dödes namn, medan en vikingatida inskrift typiskt inleds med resarens/beställarens namn. I det sydvästliga området visar runminnesmärkena koncentration till andra trakter under medeltiden än under vikingatiden, medan Uppland och Södermanland kan uppvisa en stark kontinuitet i fråga om runstensområden och runstenscentra.

S. H.

Lilja Popova (Hrsg.), Sowjetische Skandinavistik. Eine Anthologie. XL + 512 s. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1992 (Peter Lang). (Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik. Band 30.) ISBN 3-631-43150-3. ISSN 0721-4286. Föreliggande samlingsverk presenterar för första gången för en bredare akademisk läsekrets den forskning i nordiska språk som bedrevs i dåvarande Sovjet. I tre inledningskapitel skisseras den sovjetiska nordistikens uppkomst och utveckling. Av de tre följande huvudavdelningarna behandlar den första fornnordiska, fr.a.

fornvästnordiska frågor, den andra lingvistiska aspekter och den tredje nyare nordisk och finsk litteratur. Bland författarna märks E. A. Gurewitsch, A. S. Liberman, M. I. Steblin-Kamenskij och utgivaren själv.

Självfallet är det av stort intresse att den betydande sovjetiska nordistiken nu presenteras på ett västerländskt språk. Det är bara att beklaga att förlaget inte har lagt sig mer vinn om bokens typografi utan har nöjt sig med att mångfaldiga boken i enkel maskinskrift. B. P.

Weltgeltung und Regionalität. Nordeuropa um 1900. Robert Bohn, Michael Engelbrecht (Hrsg.). V + 313 s. Frankfurt am Main–Berlin–Bern–New York–Paris–Wien 1992 (Peter Lang). (Studia Septemtrionalia. Herausgegeben von Hain Rebas im Auftrag des Zentrums für Nordische Studien, Kiel. 1.) ISBN 3-631-44538-5. ISSN 0941-4142. Detta är den första delen i en ny serie som ges ut av Zentrum für Nordische Studien vid Kiels universitet. Den innehåller föredrag hållna vid ett internationellt kollokvium i Kiel 11–14 oktober 1989 med syfte att belysa en "Epoche, in der vom Norden kulturelle Impulse nach Kontinentaleuropa ausgingen wie nie zuvor", för att citera förordet. Bland bidragen kan nämnas Ulla Torpe, "Die Problematik der Rückkehr bei Selma Lagerlöf", Silke Götsch, "Die geographisch-historische Methode – Finnische Anstöße zu einer internationalen Märchenforschung", Jan Ling, "Der Komponist Hugo Alfvén", Sven Lundkvist, "Die Volksbewegungen und das 'Modell Schweden'" samt Nils-Arvid Bringéus, "Die schwedische Folkeminneforskning und die deutsche Volkskunde nach 1900" (så enligt innehållsförteckningen; inne i boken betitlas föredraget "Die schwedisch-deutsche Debatte über Wilhelm Mannhardts Fruchtbarkeitstheorien"). B. P.

*

Eyvindarbók. Festschrift til Eyvind Fjeld Halvorsen 4. mai 1992. Redigert av Finn Hødnebo, Jon Gunnar Jørgensen, Else Mundal, Magnus Rindal, Vésteinn Ólason. 361 s. Oslo 1992 (Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Universitetet i Oslo). ISBN 82-992568-0-1. Denna omfattande festschrift till Eyvind Fjeld Halvorsen på hans 70-årsdag innehåller, förutom sedvanlig Tabula gratulatoria och bibliografi över festföremålets tryckta arbeten, dels en presentation av Halvorsen som forskare, lärare och administratör, skriven av Einar Lundeby, dels trettio uppsatser om norröna ämnen. Uppsatserna speglar olika sidor av Halvorsens forskarprofil, och är naturligtvis alltför många för att räknas upp i en kort anmälan.

Flera av uppsatserna tar sin utgångspunkt i norrön översättningslitteratur, t.ex. Hans Bekker-Nielsens artikel om de äldsta norröna helgonsagorna. Jakob Benediktsson diskuterar frågan om huruvida de frekventa stildragen tempusväxling och övergång indirekt-direkt tal har sin grund i den muntliga berättartraditionen eller har utländska förebilder. Till denna grupp av upp-

satser hör också Stefán Karlssons uppsats om det äldsta fragmentet av Karlamagnús saga. Också Jonna Louis-Jensen anknuter till Karlamagnús saga med sitt bidrag "Om Ólif og Landrés, vers og prosa samt kvinder og poeter".

Vid sidan av det norröna har Halvorsen i sin egen forskning ägnat sig främst åt namnforskning och åt språknormering. Båda dessa sidor aktualiseras i Botolv Hellelands artikel om norsk ortnamnsnormering under 150 år. Allan Karker och Povl Skårup skriver om tre nordiska personnamn i Normandie, och Gun Widmark om gårdsnamnen Farmen och Spangen. C. P.

Halldór Ármann Sigurðsson, Verbal Syntax and Case in Icelandic, in a Comparative GB Approach. VII + 378 s. Reykjavík 1992 (Institute of Linguistics, University of Reykjavík). Detta är ett omtryck av Halldór Sigurðssons doktorsavhandling från 1989, framlagd vid Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. I min anmälan av avhandlingen i ANF 105 (1990): 200 f. framhöll jag att denna innehållsrika avhandling "är både empiriskt och teoretiskt en guldgruva för den som forskar i modern isländsk syntax". Det faktum att ett omtryck blivit nödvändigt visar med önskvärd tydlighet att denna uppfattning delas av flera forskare. C. P.

Kjartan G. Ottósson, The Icelandic middle voice. The morphological and phonological development. VI + 312 s. Lund 1992 (Department of Scandinavian Languages, Lund University). ISBN 91-628-0596-7. I denna empiriskt och teoretiskt imponerande avhandling redogör Kjartan Ottósson för den morfologiska och fonologiska utvecklingen av medium i isländska. Syftet är dels att beskriva hur medium utvecklats från de äldsta texternas mediumändelser *-sk/- (m)k* till den moderna isländskans *-st*, dels att ge en förklaring till utvecklingen i moderna grammatiska termer. Som förf. påpekar i inledningen gör det dubbla syftet att boken vänder sig till två olika kategorier av läsare: filologerna, som huvudsakligen är intresserade av själva utvecklingen och den variation som finns i de olika källorna, och språkteoretikerna, som huvudsakligen intresserar sig för de olika förändringarnas konsekvenser för den lingvistiska teorin. Båda kategorierna av läsare har mycket att hämta i boken. För att underlätta för läsarna att hitta rätt i boken har förf. ett relativt utförligt innehållsregister. Tyvärr saknas dock stickordsregister.

Efter en översikt över tidigare forskning och hypoteser om orsakerna till den mediala formens utveckling i isländskan ägnar förf. ett kapitel åt att diskutera teoretiska och epistemologiska aspekter på historisk lingvistik; historisk morfologi får ett eget kapitel. Därefter följer avhandlingens resultatdel. Först beskrivs mediumformerna i de tidigaste manuskripten, därefter övergången *-sk > -st*, utvecklingen av formerna för första person singularis, och slutligen utvecklingen av första person pluralis och mediala former i perfekt particip och imperativ.

Genom att kombinera noggranna filologiska studier med djup teoretisk medvetenhet har förf. lyckats att ge en syntes av utvecklingen inom detta lilla område av isländskans formhistoria. Kjartan Ottóssons avhandling är metodologiskt ett föredömligt arbete.

C. P.

Beatrice La Farge & John Tucker, Glossary to the Poetic Edda. Based on Hans Kuhn's Kurzes Wörterbuch. XXIII + 321 s. Heidelberg 1992 (Carl Winter Universitätsverlag). (Skandinavistische Arbeiten 15.) ISBN 3-533-04540-4 (Kart.). ISBN 3-533-04541-2 (Ln.). Detta i flera avseenden behandliga glossar till den poetiska Eddan riktar sig enligt förordet i första hand till studenter med begränsad kunskap i tyska och modern skandinaviska. Glossaret utgår dels från Kuhns utgåva av Eddan, dels från en bearbetad översättning av Kuhns Eddaordbok. I sitt förord presenterar La Farge och Tucker närmare i vilka avseenden det här recenserade glossaret avviker från Kuhns text. Så kan t.ex. nämnas att den normalisering av Eddans ortografi som Kuhn genomförde i sitt glossar och i sin utgåva från 1983 inte följs: i stället läggs normaliseringen i Finnur Jónssons *Lexicon poeticum* till grund för den form som uppslagsorden får; denna ortografi följs också i Jón Helgasons och Ursula Dronkes Eddautgåvor. I förekommande fall tar emellertid glossaret också upp Kuhns avvikande former med hänvisning. Under Q återfinns således huvudsakligen hänvisningar till ord på kv.

Även i andra avseenden än det rent ortografiska erbjuder det här anmälda glossaret fördelar framför Kuhns *Kurzes Wörterbuch*. Så har man t.ex. lagt till de enstaka ord som Kuhn förbisett. Dessutom återfinns som uppslagsord alla de egennamn som är absolut nödvändiga för förståelsen av vissa partier av Eddan. Särskilt värdefullt är detta för namn som har flera referenter i texten. Ett exempel är *Hniflungr*, som i singularis refererar till Högnes son (Am), i pluralis dels kan syfta på Granmars söner (HH I), dels på Gudruns och Atles söner (Ghv. 12 conj.).

Glossarets användbarhet ökas också av att alternativa stavningar och vissa ogenomskinliga omljudsformer upptas separat med hänvisningar. Särskilda tecken utmärker *hapax legomena* och textemendationer som antingen inte annars förekommer i Eddan eller över huvud taget inte är belagda. Värdefulla är också hänvisningarna i förkortningsform till annan facklitteratur. Det är krönikörens intryck att La Farge och Tuckers *Glossary to the Poetic Edda* är ett utmärkt hjälpmedel vid läsningen av den poetiska Eddan, också för dem som behärskar tyska och skandinaviska.

C. P.

Il Physiologus in Islanda. A cura di Carla Del Zotto Tozzoli. 127 s., 22 pl. Pisa 1992 (Giardini editori e stampatori in Pisa). (Biblioteca scandinava di studi, ricerche e testi. 7.) Physiologus är ett naturalhistoriskt arbete som ursprungligen skrevs på grekiska, troligen på 300-talet, och som via en tidig latinsk översättning fick stor spridning i Europa i olika folkspråkliga versioner. Översättningar till isländska finns bevarade i fragment av två illustrera-

de handskrifter från o. 1200, AM 673 a I–II, 4°, vilka nu finns utgivna och översatta till italienska. Inledningsvis redogör utgivaren för *Physiologus* i den germanskspråkiga världen, presenterar de två fragmenten och beskriver utgivningsprinciperna. De båda texterna har ganska olika karaktär. Den ena, fragment A, som förutom fem djur handlar om olika sagofolk, är starkt nerskuren och förenklad i förhållande till den latinska förlagan, medan den andra, fragment B, som omfattar nitton djur, ger en trognare version av originalet. För båda texterna gäller enligt utgivaren att de som närmaste förebilder har haft latinska bestiarier producerade i England. B. P.

Sigurðar saga Þogla. The shorter redaction. Edited from AM 596 4to by Matthew James Driscoll. CLXVI + 67 s. Reykjavík 1992 (Stofnun Arna Magnússonar á Íslandi). (Stofnun Arna Magnússonar á Íslandi rit 34.) ISBN 9979-819-13-8. Den isländska riddarsagan om Sigurd tigaren, som är bevarad i sextio handskrifter, föreligger i två redaktioner, en kort och en lång. Den äldsta bevarade handskriften, AM 596 4to, som i sin huvuddel är skriven under andra hälften av 1300-talet, innehåller en icke fullständig version av den kortare redaktionen. Den längre redaktionen finns redan tidigare utgiven. Den här anmälda utgåvan är den första utgåvan av den kortare redaktionen, baserad på AM 596 4to.

Själva den diplomatariskt utgivna texten omfattar 57 sidor; som appendix utges också fragmentet AM 567 5to XX α , vilket enligt utgivarens utredning eventuellt bevarar en mer ursprunglig text. Den utgivna texten föregås av en omfattande inledning, där utgivaren dels beskriver manuskriptet och motiverar dateringen, dels utreder sagans plats i den norröna litterära traditionen. Inledningen innehåller också en jämförelse mellan de två redaktionerna och en kort presentation av det samtidigt utgivna fragmentet. C. P.

Snorrastefna. 25.–27. júlí 1990. Ritstjóri Ulfar Bragason. 283 s. Reykjavík 1992 (Stofnun Sigurðar Nordals). (Rit Stofnunar Sigurðar Nordals. 1.) ISBN 9979-54-043-5. Stofnun Sigurðar Nordals arrangerade i juni 1990 en konferens vars föredrag nu publiceras som en första del i institutets skriftserie. Konferensen ägnade sig åt tre huvudtemata: fornnordisk religion, Snorres Edda som källa till forntida religion och medeltida poetik samt modern tolkning av fornnordisk mytologi och skaldekonst i belysning av Snorres Edda. Bland bidragen kan nämnas François-Xavier Dillmann, som genom en undersökning av kapitel 23 i *Gylfaginning* visar att behovet av en ny och god utgåva av Snorres Edda är stort, Anthony Faulkes, som belyser hur tidiga fornnordiska poeter utnyttjar Snorres versformer, John Lindow, som skriver om Loki och Skaði, Lars Lönnroth, som skildrar ett nystartat internationellt forskningsprojekt med syfte att undersöka "how Snorri's text was understood, utilized and transformed by later generations whose world picture was radically different from that of the pagan skalds", Else Mundal,

som skriver om Snorre och Völuspá, Margaret Clunies Ross, som analyserar de mytologiska fiktionerna i Snorres Edda, samt Gro Steinsland, som har betitlat sitt bidrag "Myte og ideologi – Bryllupsmyten i eddadiktningen og hos Snorri – Om det mytologiske grunnlaget for norrøn kongeideologi". De bidrag som är skrivna på isländska har en sammanfattning på engelska eller, i ett fall, franska, medan övriga får sin sammanfattning på isländska.

Den läsvärda volymen distribueras av Hið íslenska bókmenntafélag. B. P.

Ulrike Sprenger, Die altnordische Heroische Elegie. 367 s. Berlin & New York 1992 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Band 6.) ISBN 3-11-013254-0. Här tas den poetiska Eddans yngre hjältedikter Guðrúnarkviða I–III, Oddrúnargrátr och Guðrúnarhvöt upp till grundlig behandling. Förf.:s tes är att dessa dikter är självständiga isländska skapelser. Hon argumenterar då främst mot Wolfgang Mohrs bestämning av dem (från sent 1930-tal) som "Fremdstofflieder". Som förebilder för framställningen av lidande kvinnor som huvudpersoner utpekar förf. framför allt kristen litteratur, t.ex. homilier, helgonbiografier och mariahymner. Men hon räknar också med ett möjligt inflytande från profan antik litteratur och från den höviska diktningen.

Förf. betecknar själv sin metod som den gamla filologiska. Först går hon igenom dikterna en och en, varvid också Sigurðarkviða in skamma, Helreið Brynhildar och Atlamál behandlas. Därefter görs en samlad analys av framför allt det karakteristiska i ordförrådet. Ord för lidande (t.ex. *sárr*), för tvekan (t.ex. *ifa*) och för missdåd (t.ex. *lqstr*) visas vara använda på ett sätt som liknar den kristna litteraturens och skiljer sig från de äldre hjältedikternas.

S. H.

Gun Widmark, Fornvästnordiska förleder i omljudsperspektiv. 189 s. Uppsala 1991 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 19.) ISBN 91-554-2863-0. ISSN 0081-6809. Denna bok, som har förf.:s doktorsavhandling "Det nordiska u-omljudet" från 1959 som sin oundgängliga förutsättning, består av två delar. Den första är en kartläggning av u-omljudets förekomst eller frånvaro i sammansättningsförleder. (I denna bok används termen *labial-omljud*, en tveksam vinst gentemot den inarbetade termen *u-omljud*, som ju kan definieras så att den innefattar omljud av *w* och *o*.) Beskrivningen fyller en påfallande lucka i det annars väl genomtröskade omljudsmaterialet. Förf. kan också visa att förlederna ger viktiga självständiga bidrag till belysningen av omljudsförloppet som helhet.

Den andra delen är en teoretisk diskussion av omljudet. Förf. driver energiskt skillnaden mellan själva omljudsprocessen som en generell fonologisk regel och det kvarstående fonematiska resultatet. Det sistnämnda kan framstå som oregelbundet både därför att flera fonologiska regler kan ha

avlöst varandra och framför allt därför att flera faktorer kan ha haft betydelse för om den allofon som uppstått genom omljudet verkligen etablerade sig som nytt fonem eller gick tillbaka till det gamla fonemets normala realisation när den omljudsverkande ändelsevokalen synkoperades. Genom att konsekvent hålla fast detta strukturella betraktelsesätt kan förf. hyfsa omljuddiskussionen åtskilligt, även om hon kunde nått ännu längre om hon inte skyggat för vissa delar av modern fonologi. I det klassiska problemet med Kocks "omljudslosa period", frånvaron av *i*-omljud av bortfallet *i* efter kort rotstavelse, faller förf. tillbaka i Hesselmanns spekulativa antagande att ändelsevokalen övergått till ett icke omljudsverkande *e* vid tiden för bortfallet.

Bokens andra del måste bli den självklara utgångspunkten för all fortsatt diskussion om det nordiska omljudet. S. H.

*

Grethe Authén Blom, Norge i union på 1300-tallet. Kongedømme, politikk, administrasjon og forvaltning 1319–1380. Del I. Kongefellesskapet med Sverige 1319–1350. Del II. Det siste gammelnorske kongedømme 1350–1380. XX + II + 880 s. Trondheim 1992 (Tapir forlag). ISBN 82-519-1117-6. I två mäktiga, fortlöpande paginerade volymer undersöks här norsk ut- och inrikespolitik under ett kritiskt skede av Norges medeltidshistoria. Gentemot en äldre uppfattning att personalunionen med Sverige bidrog till den norska statsförvaltningens upplösning hävdar Blom, efter en genomgång av tidens diplom och brev, att både rättsförvaltningen och det norska kansliet behöll sin norska särprägel under Magnus Eriksson. Detta är huvudtemat i del I. I del II skildras förhållandena under Håkon VI, då trots digerdöden Norge upplevde en politiskt stabil tid där föga egentligen talade för att landet snart skulle bli ett lydrike under Danmark. Att så ändå skedde berodde på att kungamakten utrikespolitiskt och dynastiskt hade stor handlingsfrihet. Då Håkon VI:s ende son och tronarvinge år 1376 erbjöds bli dansk kung, ledde detta 1380 till en personalunion som blev betydligt olyckligare för Norge än den tidigare norsk-svenska under Magnus Eriksson.

Boken vänder sig i första hand till forskare i politisk historia men har också intresse för rättshistoriker, filologer och arkivforskare. Namnforskare må dock observera att person- och ortregistren inte är kompletta utan är resultatet av, för att citera författaren, "et skjønnessmessig utvalg". B. P.

Jarle Bondevik, Studiar i det nynorske bibelmålet. Morfologi og ordtilfang. 595 s. Oslo 1992 (Novus forlag). ISBN 82-7099-198-8. De nynorska bibelöversättningarnas historia är kort men en brokig blandning av privata, halvofficiella och officiella initiativ, av revisioner och nyöversättningar, av enskilda böcker, testamenten och helbiblar. Markusevangeliet översattes redan 1870, Nya testamentet kom 1889 och den första hela nynorska bibeln

1921. Den senaste bibelöversättningen är från 1978 (NT var färdigt 1975). I föreliggande avhandling följer förf. förändringarna i morfologi och ordförråd i delar av NT från 1870 till 1975. I morfologin återspeglar förändringarna under de första årtiondena mest nynorskans stabilisering som skriftspråk under samma period; därefter följer en period av anpassning till rättskrivningsnormalernas konservativa former, avlöst av en moderniseringstid efter andra världskriget. I ordförrådet visar den äldsta översättningen ett beroende av såväl den svenska som den isländska och den dansk-norska bibeln för i synnerhet sammansatta ord som inte kunde återfinnas i Aasens ordbok. Ord som försvinner ur bibelspråket under den beskrivna hundraårsperioden är dels sådana som har begränsad dialektal förankring, dels skriftspråkligt konstruerade ord som aldrig får talspråkligt fäste. Däremot är det bara en handfull ord som rensas ut av puristiska skäl. Purismen når sin höjdpunkt under mellankrigstiden, och de nyaste översättningarna uppvisar fler lånord särskilt av lågtyskt ursprung. S. H.

Jan Terje Faarlund, Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv. Revidert utgåve. 149 s. Oslo 1992 (Universitetsforlaget). ISBN 82-00-21590-3. Första upplagan av denna bok anmäldes i ANF 96 (1981). Revisionen har syftat till att renodla skriftens funktion som lärobok och har inneburit att stora delar skrivits om. Genomgående har formalismen tagits ner till ett minimum, vilket måste göra framställningen mera lättillgänglig för en nybörjare. Dessutom har boken förts à jour med forskningsläget. Även om enbart norska språket behandlas, är i själva verket analysen till största delen giltig för danska och svenska också.

Fortfarande håller sig förf. inom den generativa transformationsgrammatikens ram, med de vinster och begränsningar detta medför (adverbialen försvinner t.ex. nästan helt ur synfältet). Både texten och de resonerande litteraturhänvisningarna dokumenterar förf.:s behärskning av forskningsområdet. Det pragmatiska kapitlet, som behandlar transformationerna och vad man har dem till, upptar en något större del av boken än förut. S. H.

Finn Gabrielsen, Haugesund bymål. 93 s. Bergen 1991 (Alvheim & Eide). ISBN 82-90359-58-6. Initiativet till föreliggande studie av Haugesunds bymål togs av Helge Sandøy vid Målføresamlinga i Bergen: denna dialekt har inte tidigare varit föremål för systematisk undersökning. Studien inleds med ett kortare kapitel där Haugesund och de ekonomiska och sociala förutsättningarna för talspråket här presenteras. Därpå följer kapitel om de fonologiska och de morfologiska förhållandena i haugesundsmålet. Bokens sista huvudkapitel ägnas åt olika språksociala förhållanden i Haugesund. Avslutningsvis ges några exempel på haugesundsmålet. C. P.

Arnstein Hjelde, Trøndsk talemål i Amerika. 134 s. Trondheim 1992 (Tapir forlag.) ISBN 82-519-1491-4. I denna bok, som är en förkortad och delvis omarbetad version av Hjeldes huvudoppgåva, studerar förf. språket hos trøndsk-amerikaner från en strukturalistisk utgångspunkt. Vägledande för arbetet har varit Weinreichs arbete *Language in Contact*.

I sin inledning presenterar förf. tidigare forskning runt det norska språket i Amerika, och redogör därefter närmare för sin egen undersökning. Det korta andra kapitlet beskriver utvandringen från Trøndelagen till Amerika. Huvudresultaten av undersökningen följer sedan i kapitel tre och fyra. Kapitel tre ger en översikt över ljudsystemet: förf. presenterar de distinktiva faktorerna, vokalfonemen, konsonantfonemen och de prosodiska dragen. I detta kapitel visar han också på olika typer av interferens, och undersöker närmare hur lånord fonetiskt transformeras. Det fjärde kapitlet behandlar böjningssystemet. Utgående från böjningssystemen i innrøndsk och amerikanska visar förf. hur det norska formsystemet genomgått förändringar. Avslutningsvis redovisar han hur lånorden inordnar sig i olika böjningsmönster. I tre avslutande appendix ger förf. några upplysningar om sina informanter, presenterar en alfabetisk lista över lån i amerika-trøndsk, och ger slutligen några textprov på hur denna utdöende variant av norskan kan te sig.

C. P.

Ernst Håkon Jahr, Innhogg i nyare norsk språkhistorie. 160 s. Oslo 1992 (Novus forlag). ISBN 82-7099-191-0. Här har förf. samlat 14 uppsatser som han tidigare publicerat på mycket skilda håll. Samlingen är kronologiskt ordnad efter vilken episod eller epok varje uppsats behandlar och tänkt att supplerera förf.:s mera översiktliga "Utsyn over norsk språkhistorie etter 1814" från 1989 (anmäld i ANF 105 (1990)). Det är belysande för språksituationen i Norge att alla uppsatserna utom en handlar om språknormering och medvetna hållningar till språket. Undantaget är en artikel om pidgin-språket russenorsk. Med denna begränsning i minne, att vi bara indirekt får veta någonting om den faktiska språkutvecklingen, innehåller boken mycken värdefull läsning. En viss koncentration kan märkas kring spelet om 1917 och 1938 års rättskrivningsreformer, med Østlandsk reisning, arbeiderpartiets omsvängning, samnorskrörelsen och Halvdan Kohts och Didrik Arup Seips insatser. Därutöver kan särskilt nämnas en uppsats om arbetet för och debatten kring ett standardiserat nynorskt talspråk. Ett sådant "högspråk" tycks ha funnits som dagligdags brukad talspråksvarietet hos enstaka personer redan före sekelskiftet.

S. H.

Brit Mæhlum, Dialektal sosialisering. En studie av barn og ungdoms språklige strategier i Longyearbyen på Svalbard. 399 s. Oslo 1992 (Novus forlag). (Tromsø-studier i språkvitenskap 12.) ISBN 82-7099-199-6. Den norska språkgemenskapen på Svalbard är säregen framför allt genom sin ungdom – den uppstod på 1900-talet och var avbruten under andra världskriget – och

genom sin mobilitet – den genomsnittliga boendetiden är sju-åtta år. Inflytarna kommer från alla delar av Norge, med viss övervikt för Nordnorge. I föreliggande avhandling visas hur de barn som växer upp på Svalbard tillämpar olika strategier i sin språkliga socialisering. Ett barn håller sig till föräldrarnas dialekt, ett annat ansluter sig till det slags nordnorska som är vanligast bland kamraterna, ett tredje väljer den standardiserade östnorskan som har den högsta prestige i landet, ett fjärde har utvecklat ett individuellt blandspråk. Mellan dessa prototyper kan andra barn placeras in; många av dem uppvisar också en ofta mycket tydlig kodväxling mellan olika talsituationer.

Förf. har använt sig av en kvalitativ undersökningsmetodik som kan karakteriseras t.ex. med beteckningar som deltagande observation, datainsamling under verklighetsnära betingelser, successiv utveckling av hypoteser, förståelse. Både teori- och metoddiskussionen är utförlig och har självständigt värde som en – visserligen personligt färgad – positionsbestämning av sociolingvistikens och de vägval den står inför.

Boken är i god mening lättläst, en sällsynt välskriven språkvetenskaplig text.
S. H.

Sunnmørsgrammatikkane av Ivar Aasen. Redigert av Jarle Bondevik, Oddvar Nes og Terje Aarset. XXIII + 175 s. Bergen 1992 (Norsk bokreidingslag L/L). (Skrifter frå Ivar Aasen-selskapet. Serie A. Texter nr. 1.) ISBN 82-90186-82-7 (hft.). ISBN 82-90186-83-5 (innb.). Denna utgåva av Aasens grammatiker över sunnmöremålet inleder en ny skriftserie: utgivarnas syfte är att ge ut material från de olika delarna av Norge i den ordning som Aasen besökte dem i.

I sina efterlämnade brev och dagböcker nämner Aasen arbetet med sunnmöremålet första gången 1837. Grammatiken låg färdig i handskriften form 1838; denna version utges här för första gången, tillsammans med ett handskrivet tillägg från 1840 och en omarbetad likaledes handskrivna version av grammatiken från 1841. Utgåvan innehåller också den tryckta versionen från 1851, *Søndmørsk Grammatik eller kortfattet Underretning om Bygdemaalet paa Søndmør*, som 1924 trycktes i en andra upplaga. Denna grammatik över sunnmöremålet var den första och i över 30 år den enda existerande norska dialektmonografen.

Förutom de utgivna Aasen-texterna rymmer boken en inledning av Oddvar Nes, som bl.a. innehåller en översikt över Aasens arbeten om sunnmöremålet. Utgivningsprinciperna presenteras i ett särskilt avsnitt, och ett par sidor ägnas åt en presentation av det register upptagande alla ord och fasta uttryck som Aasen ger som exempel på sunnmöremålet – själva registret återges i slutet av boken.

Det är ett värdefullt arbete, inte minst från ämneshistorisk synpunkt, som utgivarna startar i och med den här anmälda volymen. Någon fast tidsplan för utgivningen utlovas inte. Man kan bara hoppas att utgivarnas ekonomi, tid och krafter räcker till för att fullfölja planerna.
C. P.

Kjell Venås, 1 Aasens fotefar. Marius Hægstad. 483 s. Oslo 1992 (Novus forlag). ISBN 82-7099-193-7. Tre norska språkforskare framstår som portalfigurer i kampen för landsmål/nynorsk: Ivar Aasen, Marius Hægstad och Gustav Indrebø. Venås har i ett tidigare arbete skrivit en levnadsteckning över den yngste av dessa tre, Gustav Indrebø: *For Noreg og Ivar Aasen. Gustav Indrebø i arbeid og strid* (Novus 1984), presenterad i litteraturkrönikan i ANF 100 (1985):181 f. I den här anmälda boken tar sig Venås an den näst yngste, Marius Hægstad (1850–1927). Inledningsvis beskriver Venås utförligt Hægstads studietid och hans verksamhet inom ungdomsskolan och folkhögskolan. Också hans arbete som tidningsman och stortingsman beskrivs, men huvuddelen av boken ägnas dock åt vetenskapsmannen Marius Hægstad: 1899 utnämndes han till förste innehavare av professuren i landsmål. Naturligtvis beskrivs också hans språkpolitiska verksamhet. Venås presenterar också diktaren och folktalaren Hægstad, och ger avslutningsvis en karakteristik över hans personliga egenskaper.

Som forskare spände Hægstad över ett vitt fält. Han skrev om det gamla trøndermålet, shetlandsnorn, gammalnorska kungabrev, vokalharmonin i stodmålet, personliga pronomen och bergenmålet. Tillsammans med Alf Torp gav han ut *Gamalnorsk ordbok med nynorsk tyding*. Huvudarbetet är dock hans monumentala men oavslutade *Vestnorsk målføre før 1350*, som omfattar gott och väl 1.000 sidor och också innehåller beskrivningar av färöiska och isländska.

Kjell Venås' arbete ger viktiga bidrag till norsk personhistoria och lärohistoria. En förteckning över Marius Hægstads arbeten utgavs 1990 av Johan Schulze: *Skrifter og talar av Marius Hægstad*. C. P.

Tor A. Åfarli, The syntax of Norwegian passive constructions. XI + 177 s. Amsterdam and Philadelphia 1992 (John Benjamins). (Linguistik Aktuell, volume 7). ISBN 90-272-2727-6 (Eur.). ISBN 1-55619-225-8 (US). ISSN 0166-0829;v.7. Detta är en starkt reviderad version av författarens doktorsavhandling, som anmäldes i ANF 105 (1990):206 f. Många av svagheter i avhandlingen har arbetats bort i den slutliga versionen.

Författarens huvudsyfte är att beskriva norskans passivkonstruktioner inom ramen för en analys som bygger på att passivmorfemet är ett argument till verbet. Denna hypotes, som tidigare i olika sammanhang förfäktats av Mark Baker, Kyle Johnson, Osvaldo Jaeggli och Ian Roberts, visar sig fungera bra för norskan. Boken innehåller också flera intressanta delstudier; för närmare beskrivning av innehållet hänvisas till recensionen av doktorsavhandlingen. C. P.

*

Mogens Blegvad, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab 1942–1992. 294 s. København 1992 (Kommissionær: Munksgaard). ISBN 87-7304-235-8.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab har fått sin samlade 250-åriga historia skildrad i Olaf Pedersens nedan anmälda arbete *Lovers of Learning. A History of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters 1742–1992*. Föreliggande historik är snarast en fortsättning på Asger Lomholts i nämnda anmälan omtalade stora *Samlinger til Selskabets Historie*. Blegvad, som är professor i filosofi vid Köpenhamns universitet, har dock disponerat stoffet annorlunda än sin föregångare: Lomholt skildrar förloppet ämnesvis, medan Blegvad går fram kronologiskt tidsepok för tidsepok. I omfattande appendices, utarbetade i samarbete med Gisela Christiansen, informeras om sällskapets ledning och ekonomi samt förtecknas in- och utländska medlemmar, kommissioner och nationalkommittéer. B. P.

Frans Gregersen (red.), Lingvistisk Festival, Lingvistkredsens 60 års fødselsdag 24. september 1991. III + 205 s. København 1992 (Institut for almen og anvendt sprogvidenskab). (Sprogvidenskabelige arbejdsrapporter fra Københavns universitet.) ISSN 0907-3388. Den för dansk språkvetenskap så betydelsefulla köpenhamnska lingvistkretsen firade sitt 60-årsjubileum i september 1991 med en lingvistisk festival; med ett undantag är samtliga bidrag i den här anmälda skriften baserade på de inlägg som gjordes under festivalen. Undantaget är den inledande artikeln av Eli Fischer-Jørgensen, som utgör hennes tal vid lingvistkretsens 50-årsjubileum 1981. Eli Fischer-Jørgensen ger här en vetenskapshistoriskt intressant exposé över arbetet inom lingvistkretsen fram till omkring 1950. Också bland föredragen vid festivalen 1991 finner man en vetenskapshistorisk exposé: det är Jørgen Rischel som ger en översikt över dansk lingvistik "i fortid, nutid og fremtid".

I sitt förord skriver redaktören att syftet med publikationen är att fokusera på dansk språkvetenskap som en naturlig och integrerad del av den internationella lingvistik. Detta tema går igen i Rischels översikt, och det är också märkbart i de övriga bidragen. Peter Harder skriver om syntax och semantik med särskild hänsyn till tempus, Lars Heltoft om topologiens plats i en språk teori, Hans Basbøll om fonologi i en kognitiv grammatik, Una Canger om lingvistikens data och Jacob Mey om pragmatikens analysenheter. Volymen innehåller också en uppsats av Michael Fortescue om typologiens roll vid etableringen av de eskimåisk-aleutiska språkens genetiska sammanhang. Varje bidrag åtföljs av en eller flera kommentarer. Skriften ger en god översikt över var dansk lingvistik står idag. C. P.

Ordbog over det danske sprog. Supplement. Første bind. A (Aa)–Bh. LXI + 1291 s. København 1992 (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Gyldendal). ISBN 87-00-12188-6. Ordbog over det danske sprog (ODS) utkom 1918–1965 i 28 band. Den behandlar det danska språkets ordförråd från ca 1700 fram till vederbörande bands redigerings-tidpunkt, d.v.s. för de äldsta bandens vidkommande fram till tiden för det första världskriget och för de yngstas årtiondet efter det andra världskriget. Ända sedan mitten av

1950-talet har Det Danske Sprog- og Litteraturselskab förberett ett supplement. Av de fem band som har projekterats utkommer nu det första – om planerna håller kommer de följande att ges ut 1994, 1996, 1999 och 2003. Målet med supplementet är inte att föra beskrivningen av det danska ordförrådet fram till nutiden. Fortfarande gäller samma tidsperiod som för ODS, 1700–1955. Ett stort antal ord som av olika anledningar inte kom med i ordboken men som har använts i det danska riksspråket beskrivs nu, samtidigt som man kan finna nya upplysningar om redan behandlade ord avseende exempelvis innebörd, ordformer och datering.

Huvudansvarig för det första bandet är Anne Duekilde, som vid sin sida har haft medhjälparna Sv. Eegholm-Pedersen, Kaj Bom, Lise Bak, Hanne Borup, Bente Holmberg och Henrik Galberg Jacobsen. B. P.

Olaf Pedersen, Lovers of Learning. A History of the Royal Danish Academy of Sciences and Letters 1742–1992. 349 s. Copenhagen 1992 (Munksgaard). ISBN 87-7304-236-6. Det första århundradet i Det Kongelige Danske Videnskaberne Selskabs historia skildrades av C. Molbech 1843, och 1942–1973 utkom Asger Lomholts stora *Samlinger til Selskabets Historie 1742–1942*. Med anledning av att sällskapet nu är 250 år har Mogens Blegvad gett en skildring (anmäld ovan) av dess öden 1942–1992 och professor Olaf Pedersen vid Aarhus universitet författat en jubileumsskrift som täcker hela dess hittillsvarande livstid. Den dominerande ställning som sällskapet länge intog och i viss mån ännu intar gör att dess historia samtidigt i stor utsträckning blir de danska vetenskapernas. Pedersen börjar med att sätta in sällskapet i dess tidsmässiga sammanhang genom att skildra dess föregångare på kontinenten och i England – missnöje med universiteten och dessas begränsade utbud låg ofta bakom uppkomsten – och behandlar därefter dess bildande och dess äldre verksamhet, med nyckelpersoner som Johan Ludvig Holstein, Hans Gram och Jacob Langebek. Från början var sällskapets öden oupplösligt förenade med landets enväldige monark – det är dock notabelt att man snart skaffade sig befrielse från den annars hårda censuren. Vetenskapliga publikationer och projekt, t.ex. upptäcktsfärder och kartografering, skildras ingående. Det misslyckade arbetet med en dansk ordbok får ett särskilt kapitel. Bland lärda som passerar revy kan nämnas H. C. Ørsted, Christian Molbech, Rasmus Rask, Johan Nicolai Madvig, Kristoffer Nyrop, Otto Jespersen, Holger Pedersen, Kristian Erslev och Niels Bohr. Det sista kapitlet heter ”Within Living Memory” och för historien fram till nutiden.

Pedersens bok är en lycklig förening av lärdom och lätthet. På ett underhållande sätt ger han ett väsentligt stycke dansk lärdomshistoria. B. P.

*

Adam Jordan Krögers dialektdikter. Med språklig kommentar av Sten-Bertil Vide. 120 s. Lund 1992 (Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 6.) ISBN 91-970485-4-2.

ISSN 0348-6702. Adam Jordan Kröger föddes i Vinslövs socken, Västra Göinge härad, 1755. Efter studier i Lund ägnade han sig åt den juridiska banan och slutade som häradshövding i Torna, Bara och Harjagers härad. Han kom att tillhöra Esaias Tegnér's umgängeskrets och skrev åtskilliga tillfällighetsdikter, bl.a. på dialekt. F. arkivarien vid Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund Sten-Bertil Vide har nu publicerat dialektdikterna. Själva dikterna omfattar 24 sidor; därtill kommer en inledning som dels redogör för Kröger's levnad, dels med hjälp av dikttexterna och senare uppteckningar belyser viktigare drag i Vinslövsålet. En omfattande ordlista med förklaringar kompletterar detta värdefulla tillskott till den inte alltför omfattande diktningen på skånska folkmål. B. P.

Blandade Runstudier 1. 201 s. Uppsala 1992 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 6.) ISBN 91-506-0923-8. ISSN 1100-1690. Publikationsserien Runrön har till huvudsyfte att presentera resultaten från forskningsprojektet "De vikingatida runinskrifternas kronologi". Efter den inledande presentationsvolymen har följande volymer i serien alla varit monografier. Föreliggande skrift är den första med blandade runstudier.

Volymen innehåller åtta runologiska studier över vitt skilda ämnen. Lars-Erik Ahlsson undersöker lånorden i runinskrifterna, som uppgår till ca 2 % av hela materialet. Med undantag av handelsordet *kaupa* och folkslagsbeteckningarna hör alla lånorden till den religiösa sfären. Lennart Elmevik studerar runsvenskans *ak* 'och', som inte tycks ha någon motsvarighet i danska och norska inskrifter; enligt förf. finns det goda skäl att överväga om inte *ak* återger en form **ok*. Henry Frey studerar runstenars spårprofiler och huggmärken. Undersökningen visar på en markant skillnad i huggningsteknik mellan vissa signerade stenars ornament och runspår, något som antyder att ornament och runor huggits av olika personer. Jan Meijer undersöker hur runstenarnas inskrifter rent spatialt är planerade, medan Bengt Odenstedt diskuterar några av huvudhypoteserna om den yngre futharkens uppkomst. Lena Peterson föreslår en ny tolkning av Hogastenen på Orust, Per Stille gör en kritisk granskning av de mellansvenska Gunnarsstenarna, och Lars Wollin presenterar avslutningsvis den förste svenske runologen, Johannes Bureus (1568–1652). C. P.

Boel De Geer, Internationally Adopted Children in Communication. A Developmental Study. 200 s. Lund 1992 (Department of Linguistics and Phonetics, Lund University). (Working Papers, Department of Linguistics and Phonetics, Lund University, volume 39.) ISSN 0280-526X. Den språkliga och kommunikativa utvecklingen hos tre barn adopterade i åldern mellan ett och ett halvt och tre år står i centrum för denna avhandling; som jämförelsemate-

rial studeras också ett barn adopterat vid åtta månaders ålder, och ett annat adopterat vid åldern fyra år och tre månader. Förf. studerar barnen ur fem olika aspekter: den gradvisa utvecklingen från huvudsakligen icke-verbal kommunikation till verbal kommunikation, barnets och moderns val av vissa interaktiva strategier för att underlätta kommunikationen, olika responsmönster hos barn och moder, den ömsesidiga anpassningen till kommunikationspartnern, så som den speglas i valet av yttrandets form och funktion, och den verbala utvecklingen, mätt bl.a. med olika språktest och i termer av MLU.

Alla de adopterade barnen har en "tyst" period på sex till tolv månader direkt efter adoptionen. Efter att ha varit i Sverige i två år visar de adopterade inga eller ytterst få skillnader i kommunikativt beteende i jämförelse med inhemska barn. Med avseende på den språkliga utvecklingen finner förf. att de adopterade barnen vid fyraårsåldern har en ordföljd som inte avviker från inhemska barn: det barn som adopterades efter fyraårsåldern uppvisar dock avvikande språkdrag, drag som snarare överensstämmer med dem man finner hos vuxna som lär sig svenska som andraspråk. Med undantag av detta sent adopterade barn verkar de undersökta barnen vid fyraårsåldern ha ett väl fungerande språk.

C. P.

Gustaf Ericsson, Folklivet i Åkers och Rekarne härader. 3. Tro, vantro, övertro. Utgiven av Magdalena Hellquist. XXXIII + 312 s. Uppsala 1992 (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:18³.) ISBN 91-85540-57-9. ISSN 0348-4483. I ANF 105 (1990):210 anmäldes del 1, Arbete och redskap (1989), av ULMA:s utgåva av metallarbetaren Gustaf Ericssons (1820–1894) värdefulla anteckningar om folklivet i Åkers och Rekarne härader. Del 2, Livet i helg och söcken, kom 1990 och finns anmäld i ANF 106 (1991):198. Det är redan dags att anmäla den tredje delen, liksom de tidigare redigerad av Magdalena Hellquist. I den insiktsfulla inledningen meddelar utg. bl.a. att Ericssons egen utskrift är så omsorgsfullt utförd att redigeringen har kunnat ske med relativt varsam hand. Så är t.ex. materialet ordnat i bokstavsordning efter Ericssons egna rubriker. Den förnämliga utgåvan avslutas med ordlista med kommentarer.

Ericsson skriver kärvt och sakligt, ibland med en barsk humor och ett ironiskt avståndstagande. Men självfallet är det i första hand det rika sakinnehållet som fascinerar. Det är lätt att instämma i Magdalena Hellquists omdöme: "en helt enastående gärning, för vilken Gustaf Ericsson borde ha rönt stor ära redan i livstiden."

B. P.

Eva Erson, "Det är månen att nå . . ." En studie i några datorintresserade pojkars språk och föreställningsvärld. 225 s. Umeå 1992 (Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet). (Nordsvenska. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet 9.) ISBN 91-88466-01-9.

ISSN 0282-7182. I denna annorlunda men intressanta avhandling studerar förf. språket hos ett antal datorintresserade pojkar i åldern 15–21 år. Ursprungligen hade förf. tänkt beskriva språkliga drag som ordförråd, ordböjning, nybildning av ord, påverkan från engelsk dataterminologi och dylikt, men under arbetets gång blev hon mer och mer medveten om att det fanns intressantare bottnar i språket hos dessa pojkar, något som låg på ett djupare plan i allt det som skedde i terminalrummet. Frågor som väcktes var Vad betyder pojkarnas sätt att tala med varandra? Vad uttrycker de för värderingar i sitt sätt att tala? Varför finns det inga flickor i terminalrummet? Har språk och datorer något med varandra att göra? Pojkarna i datorrummet är symboler för en viss tid och en viss kultur, och genom att närstudera dessa pojkars språk vill förf. fånga andan i deras personligheter.

Förf. utgår från Wittgensteins tankar om språk och språkspel, som utförligt presenteras i avhandlingens andra kapitel. Därefter följer porträtt av tre av pojkarna. Varje porträtt består av fyra delar: bakgrund, utdrag ur pojkarnas egen berättelse, tolkning och epilög. I ett kortare kapitel, "Datorn – en lins att se världen genom", belyser förf. några gemensamma drag i pojkarnas språkspel. Så följer ett kapitel om vissa centrala drag i pojkarnas språk. Förf. diskuterar här bl.a. hur datorerna kan påverka pojkarnas sätt att tänka och varför vi möter ett manligt språkspel i datamiljön. C. P.

Lennart Hellspong, Konsten att tala. Handbok i praktisk retorik. 296 s. Lund 1992 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-31441-8. Denna lärobok i muntlig framställning skiljer sig från de vanliga samlingarna av välmentade råd genom att sätta in talandet i den klassiska retorikens ram. Först ges en översikt över retorikens historia och en sammanfattning av retorikens centrala frågor, det senare närmast en introduktion till bokens ena huvuddel. Så följer ett kort men mycket upplysande kapitel om retorikens idébakgrund samt några sidor om språket som uttrycksmedel.

Bokens ena huvuddel, Den retoriska processen, ger retorikens sex partes var sitt kapitel: "Intellectio – att förstå uppgiften", "Inventio – att hitta uppslag" o.s.v. I varje kapitel väljs som genomgående exempel en talsituation som hämtas ur det moderna svenska samhället och som de flesta läsare bör kunna identifiera sig med.

Bokens andra huvuddel handlar om retorikens mål, att övertyga, i tre kapitel: "Persuasio – konsten att övertyga", "Argumentation" och "Propaganda". Det sistnämnda kapitlet visar att propagandans tekniker inte bara är något en diktator missbrukar utan något som vi använder och bör använda som hjälpmedel i vår pedagogiska vardag.

Den avslutande delen heter Dialogens retorik och går utanför den klassiska retorikens domäner. Här utnyttjar förf. resultat från modern samtalsanalys och förenar dessa med den retoriska begreppsapparaten, som ju låter sig tillämpas också på samtal i den mån någon av deltagarna försöker övertyga den eller de andra. Det sista kapitlet heter Sammanträde och beskriver bara hur sammanträden rent tekniskt går till.

I stället för att läsas som praktisk handbok kan boken läsas som en införing i klassisk retorik, där de utförliga moderna exemplen ger en god föreställning om poängen med denna lära. S. H.

Lennart Hellspong, Konsten att tala. Övningsbok i praktisk retorik. 84 s. Lund 1992 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-35511-4. Här presenteras tjugo övningar i muntlig framställning. Varje övning innebär en ny typ av anförande: föredragning, instruktion, kamptal o.s.v. Boken är tänkt som ett komplement till förf.:s lärobok med samma namn (ovan). Den går säkert också, som förf. anger, att använda separat, men förlorar då den eleganta integrering med klassisk retorik som är lärobokens särmarke. S. H.

Sirpa Koironen, Språk, musik och kultur. En studie av hur språkbruket i musikrecensioner speglar kulturella värderingar. 268 s. Stockholm 1992 (Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet MINS 36.) ISBN 91-86762-34-6. ISSN 0348-3568. I denna avhandling undersöker förf. språkbruket i dagstidningsrecensioner av jazzkonserter, popkonserter och konstmusikkonserter. Huvudsyftet är att studera på vilket sätt och med vilka medel de skrivna texterna avspeglar den recenserade musikens stiltradition. Teoretiskt anknyter förf. bl.a. till kognitionspsykologins *ram*-begrepp: ny information relateras till något som läsaren har tidigare erfarenhet av. Förmågan att tolka företeelser i en viss kultur utvecklas genom att ökad kännedom om kulturen läggs till de ramuppfattningar som individen har.

Konsertramen är den minsta gemensamma nämnaren för förväntningar på konserter i olika musikkulturer i allmänhet, och därför en lämplig utgångspunkt för förf. när det gäller att finna skillnaderna i språkbruket. *KONSERTEN* uppfattas som om den bestod av prototyper för det som potentiellt kan observeras och tolkas och som då också potentiellt kan verbaliseras i en recensionstext. Den prototypiska verkligheten för *KONSERTER* består av *ramelement* som *TID*, *LOKAL*, *PERSONER*, *den MUSIKALISKA PRODUKTEN*, *INSTRUMENTEN*, *EFFEKTEN* o.s.v. De inblandade personerna har *VÄRDERINGAR*, *ATTITYDER*, *KÄNSLOR*. Dessa *ramelement* studeras i interaktion med de tre koder som förf. urskiljer för varje recension inom de tre musikaliska stiltraditionerna: den musikaliska koden, som är kunskapen om det klingande fenomenet i sig, den sociala koden som är kunskapen om själva konsertsituationen, och den språkliga koden, som är kunskapen om hur språkbruk som används om musik.

Huvuddelen av resultatredovisningen består av en genomgång av innehålls- och stilskillnader inom de olika *ramelementen*. Den mest markanta skillnaden i hela materialet finner man inom *ramelementet TONSÄTTARE*: endast ett fåtal belägg på detta *ramelement* finns i jazz- och poprecensionerna, medan konstmusikrecensionerna överflödar av belägg. Beträffande *ram-*

elementet PUBLIK iakttar förf. att det psykiska och fysiska beteendet hos publiken får långt fler uttryck i jazz- och poprecensionerna än i konstmusikrecensionerna. O.s.v. Resultatredovisningskapitlet, som med sina 133 sidor är bokens längsta enskilda kapitel, överflödar av liknande iakttagelser. Dessa resultat tolkas sedan i ett kapitel med titeln "Verkligheten bakom språkbruket".

C. P.

Margareta Källskog, Attityd, interferens, genitivsyntax. Studier i nutida överkalixmål. 194 s. Uppsala 1992 (Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A:18.) ISBN 91-85540-54-4. ISSN 0348-4475. Överkalixmålet har tidigare behandlats av Carin Pihl och på senare tid också av Paavo Kettunen. Föreliggande avhandling kombinerar traditionell dialektologi med nyare teorier om flerspråkighet, språkdöd och språkbyte. Överkalix är en av de få trakter i Sverige som fortfarande kan uppvisa strikt kodväxling mellan dialekt och riksspråk. Undersökningen av skolelevers och deras föräldrars attityder till de båda koderna visar att inställningen till dialekten numera är övervägande positiv. Förf. bedömer dock att omsvängningen har kommit för sent för att säkerställa dialektens överlevnad. En avgörande vändning kom på 1930- och 1940-talen när föräldrar allmänt började tala riksspråk med sina barn för att göra dem bättre rustade för skola och samhälle. En paradoxal effekt av detta är att flera skolelever tycker om att tala dialekt därför att de då känner sig som vuxna!

En annan undersökning gäller interferens från finska och samiska i överkalixmålet i flerspråkiga byar. Det visar sig svårt att entydigt fastställa interferens som orsak till vissa särpräglade språkdrag, men förf. bedömer bl.a. följande drag som orsakade av finska eller samiska: avsaknad av tonaccentdistinktion, reducerad distinktion mellan tonande och tonlösa klusiler, slutfältsadverbials placering före objekt och infinita verbformer, *vara* som tempusbildande hjälpverb. Att överkalixmålet dör ut i de flerspråkiga byarna beror dock inte på finskan och samiskan, inte ens på det svenska riksspråket, utan på att byarna avfolkas.

Avhandlingen innehåller också en enkätundersökning av överkalixbornas språkbruk samt en rätt fristående studie i dialektens motsvarigheter till den till sin funktion starkt reducerade genitiven.

S. H.

Leve mångfalden! Tjugo uppsatser om språk tillägnade Barbro Söderberg. 221 s. Stockholm 1992 (Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet). (Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet MINS 37.) ISBN 91-86762-33-8. ISSN 0348-3568. Barbro Söderberg hyllades på sin sextioårsdag med denna vänskrift, som huvudsakligen innehåller tjugo uppsatser av författare som arbetat i festföremålets geografiska eller intellektuella närhet. Här finns uppsatser om textfilologiska

problem, vilket ansluter till Barbros nuvarande intressen: Roger Andersson skriver om valet av latinska ord i handskrifter med text huvudsakligen på svenska, Jonas Carlquist beskriver en svensk lektiehandskrifts texthistoria, Lena Moberg återger historien om Jenis Kaare och grytgjutarna i Stockholm 1482 från Stockholms stads tänkebok, Gisela Vilhelmsdotter gör en jämförelse mellan prologerna till Erikskrönikan och Karl Knutssons rimkrönika, och Lars Wollin studerar hur stavningen av *och* varierar i femton medeltida texter. Men festskriften innehåller som sig bör också bidrag inom området (litterär) stilistik, där Barbro Söderberg är ett framträdande namn. Staffan Hellberg skriver om en novell av Stig Dagerman, Olle Josephson om pronominal personintroduktion i svenska noveller, och Per Ledin om genren mötesreferat i sekelskiftespresen. Bland övriga bidragsgivare märks Jan Einarsson, Lennart Elmevik, Ulla-Britt Kotsinas, Ingemar Olsson och Ragnhild Söderbergh. C. P.

Carl-Erik Lundbladh, Handledning till Svenska Akademiens ordbok. 94 s. Stockholm 1992 (Norstedts). ISBN 91-1-915681-2. Man kan använda Svenska Akademiens ordbok med behållning utan att fullt ut genomskåda dess redigeringsprinciper, men som regelbunden nyttjare blir man förr eller senare tvungen att sätta sig in i dem. Systemet är komplicerat, och föreliggande handledning fyller ett uppenbart behov. Förf. antyder att t.o.m. nya och inte alldeles nya medarbetare kan behöva konsultera den. Större delen av skriften ägnas åt betydelsebeskrivningen i SAOB. Framställningen är föredömligt chosofri och tar en sak i taget i korta avsnitt. Som praktisk hjälpreda torde boken vara överlägsen sin föregångare från 1965, "Vägledning till Svenska Akademiens ordbok" av Ekbo & Loman. S. H.

Aina Lundqvist, Språklig anpassning. Syntaktisk analys av ett barnboksmaterial. IV + 248 s. Göteborg 1992 (Acta Universitatis Gothoburgensis). (Nordistica gothoburgensia 15.) ISBN 91-7346-251-9. ISSN 0078-1134. Detta är en tryckt version av Aina Lundqvists doktorsavhandling i nordiska språk, framlagd 1988 vid institutionen för nordiska språk i Göteborg. Endast smärre justeringar har gjorts i förhållande till disputationssupplagan.

Författaren vill i sin bok språkligt avgränsa barnlitteraturen gentemot andra texttyper och genrer, och närmare undersöka vilka faktorer som kännetecknar den språkliga utformningen av ett antal texter för olika åldersgrupper inom barn- och ungdomslitteraturen. För detta ändamål undersöker förf. hur språket i småbarnsböcker (huvudpersonen 7–8 år), mellanåldersböcker (huvudpersonen 11–12 år) och tonårsböcker (huvudpersonen äldre än 15 år) har ändrats mellan 1960 och 1975. Ett viktigt utgångsbegrepp för undersökningen signaleras av termen *adaptation*: de sätt på vilka författaren försöker ta hänsyn till barnens verkliga eller förmodade kunskaper och läsförmåga.

Den grundläggande analysen av det utvalda materialet bygger på de modeller som utarbetats vid projekten Talsyntax och Skrivsyntax i Lund. Förf. beskriver texterna på makrosyntagmnivå, mäter komplexiteten på olika sätt, och studerar i avsnittet om textbindning dels fundamentet, dels konnektionen mellan meningar och satser. Talspråkliga drag ägnas ett särskilt kapitel. I ett längre avslutande kapitel betitlat "Språklig variation och anpassning" sammanfattar förf. sina resultat, både med avseende på jämförelsen mellan de olika stadierna av barn- och ungdomsböcker och jämförelsen över tid. Bl.a. finner hon att fiktionstexter för barn och ungdomar generellt sett har något lägre lixvärde än texter för vuxna. Hon finner också att författarna i viss utsträckning strävar efter att adaptera språket till sina målgrupper; särskilt gäller detta småbarnsböckerna. Kapitlet avslutas med en översikt över karakteristiska drag i den språkliga strukturen hos de enskilda författare som ingår i undersökningen, Hans Peterson, Astrid Lindgren, Maria Gripe, Harry Kullman, Gunnel Beckman och Stig Malmberg. C. P.

Stig Nilsson, *Yta djupare sett. Ett begrepp och dess benämningar i ett historiskt perspektiv*. 133 s. Kalmar 1992 (Högskolan i Kalmar). ISBN 91-971986-0-9. Med denna välskrivna och lärda monografi om begreppet 'yta' och dess benämningar i svenskan från medeltiden till idag fortsätter Stig Nilsson vandrigen längs den väg han slog in på med sin avhandling *Terminologi och nomenklatur I* från 1974 och sin studie *Materieuppfattningens termer i svenskan fram till år 1800* (Lychnos 1975-76). Termen *yta* finns inte belagd i dess moderna betydelse förrän vid 1700-talets mitt; tidigare uppträder termen bara i betydelsen 'yttersta vedskikt i en trädstam'. Den dominerande termen var i stället *superficies*, men vi finner i litteraturen också termer som *area*, *basis*, *plan* och *bryn*. Den första gången vi påträffar ordet *yta* som geometrisk term är i Mårten Strömers Euklidesöversättning från 1744. Under en period konkurrerar *yta* med andra termer för samma begrepp; först vid 1700-talets slut börjar dess dominans framstå allt klarare.

Undersökningen är kronologiskt disponerad. Efter ett kort kapitel om rumsuppfattningens differentiering, en översikt över fornspråkens rumsuppfattning och den tidiga geometrins termer går förf. mer grundligt igenom termbruket hos ett antal skribenter från 1500- och 1600-talen. Christopher Polhem och Emanuel Swedenborg ägnas ett eget kapitel innan det är dags att redovisa vad som händer vid 1700-talets början, när kraven på en svensk vetenskaplig prosa börjar växa sig starkare. Vetenskapsakademiens roll i sammanhanget betonas, och en längre utredning ägnas termbruket under den tid då *yta* börjar konkurrera ut övriga termer, d.v.s. andra hälften av 1700-talet. Utvecklingen i danskan och isländskan tas upp i ett kort kapitel. Slutligen ägnas ett särskilt avsnitt åt ordet *bryn*, och förf. utreder varför inte detta ord blev den gängse termen i stället för *yta*. C. P.

Marianne Nordman, Svenskt fackspråk. 279 s. Lund 1992 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-36751-1. Här rapporteras den empiriska delen av projektet Svenskt fackspråk, som med växlande intensitet har pågått i tio års tid vid Vasa universitet. Fackspråkstexter från områdena datateknik, elteknik, företagsekonomi, juridik, kommunikationsteori och lingvistik har analyserats främst i syfte att hitta skillnader mellan dessa sex "teknolekter". Analysen är i huvudsak kvantitativ och täcker de flesta kategorier som har räknats på i tidigare språkbruksundersökningar: meningslängd, bisatsplacering, bisatstyper, fundament, vanligaste ord, ordlängd, tempus, passiv, verbalsubstantiv, referensbindningar, läsbarhetsindex o.s.v. Därutöver försöker förf. hitta skillnader mellan texterna i fråga om t.ex. betydelsekomponenter hos verb och verbalsubstantiv, betydelseklasser bland adjektiven, modalitetsuttryck, metaforik, satsernas språkhandlingsfunktion och meningarnas textuella självständighet. Dessa försök gör naturligtvis arbetet intressantare och mera originellt, men man undrar lite över reliabiliteten i siffrorna för exempelvis deskriptiva, kausala och prediktiva påståendesatser, när kategorierna definieras så knapphändigt.

Hur mycket de observerade skillnaderna mellan de olika fackspråksområdena säger hänger tungt på giltigheten i antagandet att varje enskilt område är stilistiskt homogent.

S. H.

Bengt Odenstedt, On Graphic Variation in the Older Futhark. Reply to a review by Henrik Williams of my book On the Origin and Early History of the Runic Script. 30 s. Umeå 1993 (Umeå Papers in English). (Umeå Papers in English. No. 16.) ISSN 0280-5391. Årets litteraturkrönika omfattar visserligen i princip endast verk tryckta 1992 (eller i något fall tidigare), men det kan finnas skäl att redan nu nämna detta verk, eftersom det är ett genmäle på Henrik Williams' 1992 i ANF införda recension av Odenstedts arbete om runornas ursprung och äldsta historia. Williams' anmälan är i vissa avseenden skarpt kritisk, och i sitt svar tar Odenstedt upp vad han bedömer som de viktigaste angreppspunkterna. Helt naturligt tillbakavisas Williams' kritik, dels genom hänvisningar till andra auktoritetens utsagor i privatbrev, officiella utlåtanden och recensioner, till att HSFR har beviljat anslag och till att Kungl. Gustav Adolfs Akademien har antagit boken för publicering, dels genom en mer direkt diskussion av recensentens syn på bl.a. författarens val av källor och metod. De senare synpunkterna ger självfallet ett bättre underlag för en bedömning av stridsfrågorna än de förra.

B. P.

Stig Örjan Ohlsson, Urban Hiärnes Oförgriplige Tanckar [. . .] angående thet Swenska Språkets rätta Skrijf-arth. Textkritisk utgåva efter Urban Hiärnes tryckklara manuskript, med inledning, kommentar och register. 301 s. Lund 1991 (Distribution i Danmark: G. E. C. Gads Forlag. Distribution i Sverige: Ambla förlag). (Urban Hiärnes språkvetenskapliga författarskap. II.) ISBN 91-971740-2-5.

Stig Örjan Ohlsson, *Språkforskaren Urban Hiärne. Jämförande studier mot europeisk och skandinavisk bakgrund*. 303 s., 8 pl. Lund 1992 (Distribution i Danmark: G. E. C. Gads Forlag. Distribution i Sverige: Ambla förlag). (Urban Hiärnes språkvetenskapliga författarskap. III.) ISBN 91-971740-3-3. År 1716 utkom Jesper Swedbergs *Schibboleth*, som väsentligen är ett förslag till nya och konsekventare stavningsprinciper i svenskan. Den var början till en hetsig strid mellan författaren och Urban Hiärne, som i ett aldrig fullbordat arbete, *Orthographia svecana* (troligen påbörjat 1717), hårt kritiserade Swedberg. Denne gick till motangrepp i *Heders Förswar* (1719), vilket föranledde ytterligare en stridsskrift från Hiärne, *Oförgriplige Tanckar*, vars tryckning censorn förhindrade och som först nu finns utgiven. De hätska personangreppen – obligatoriska inslag i lärda tråtor då som nu – i skriften blir inte intressantare innehållsligt för att de formulerades för 270 år sedan, men väl språkligt. Läsningen underlättas väsentligt genom utgivarens föredömligt pedagogiska arrangemang att placera Hiärnes text på ena sidan och på motstående språkliga och sakliga kommentarer – bådadera för övrigt präglade av stor lärdom och gott omdöme. Som redan har nämnts är avsnitten med personangrepp de minst givande i skriften, även om de präglas av en stor språklig uppfinningsrikedom. Däremot har de partier där Hiärne går in i en saklig debatt med Swedberg stort intresse, fr.a. lärdomshistoriskt. Hiärne framstår här som en visserligen inkonsekvent men ganska fördomsfri grammatiker, genom att, för att citera utgivaren, ”ta avstånd från en starkt normativt inriktad språkbeskrivning, till förmån för en deskriptiv analys, inriktad på språkets variation i tid och rum”.

I en särskild volym presenterar Stig Örjan Ohlsson Hiärne som språkforskare. Förf. karakteriserar själv undersökningen som en samling studier eller essäer. Dessa grupperas i två huvudavsnitt. Det första, ”Introduktion”, har ett kapitel om Hiärne i Europa. Genom fleråriga studier i utlandet, främst England och Frankrike, kom Hiärne att stå på höjden av den tidens europeiska bildning; det kan t.ex. nämnas att han var den andre svensk som blev medlem av Royal Society i London. Ett annat kapitel avhandlar Hiärne som grammatiker och fonetiker, ett tredje vetenskapshistoriska värderingar av Hiärne och andra samtida språkforskare – även om man tar hänsyn till en lärdomshistorisk författares naturliga tendens att övervärdera sitt forskningsobjekt torde det stå klart att Hiärne som språkforskare inte har uppskattats så som han förtjänar, vilket främst får tillskrivas Adolf Noreen: ”Av allt att döma har Adolf Noreens auktoritet fördärvat Urban Hiärnes reputation som språkvetenskapsman på ett sätt som framstår som pinsamt för Noreen och hans auktoritet som språkhistoriograf” (s. 118). I det andra huvudavsnittet skildras Hiärne som fonetiker, språkfilosof och grammatiker. Ohlsson har uppenbarligen förvärvat grundliga insikter i tidens språkforskning och förmedlar sina kunskaper på ett personligt och medryckande, om än ibland lite slängigt språk. Bland delstudierna kan nämnas en ingående analys av 1700-talets vokalsystem, vilken torde sätta spår i kommande språkhistoriska arbeten.

Ytterligare två delar är planerade i serien. Del I, *Orthographia svecana*, är

en textutgåva av den ovan nämnda skriften. I del IV, *Urban Hiärne and Cartesian Phonetics*, kommer Hiärnes språkforskning att presenteras för en internationell publik. Men redan med de nu utgivna två delarna har Stig Örjan Ohlsson gjort en väsentlig insats i den svenska – och internationella – språkforskningens lärdomshistoria. B. P.

Gertrud Pettersson, Lagspråk och samhällsutveckling. Studier över svenskt lagspråk efter 1734. 182 s. Lund 1992 (Lund University Press). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 46.) ISBN 91-7966-201-3. ISSN 0347-8971. I denna intressanta studie av hur språket i de svenska lagarna förändrats sedan 1734 söker förf. visa hur förändringar i lagspråket är orsakade av förändringar i det samhälle där lagen skall verka. Efter det inledande kapitlet med presentation av syfte, metod och material följer en översikt över hur utvecklingen i Sverige från 1700-talet och framåt ter sig ur några för lagens funktion centrala perspektiv; förf. koncentrerar sig här på medborgarnas möjlighet att ta del av lagens innehåll och utvecklingen i den rättsapparat där lagen skall fungera. I detta kapitel diskuteras också vilka normer som styr lagarnas utformning. Efter ett kort kapitel där förf. presenterar några grundläggande antaganden om sambandet mellan lagspråk och samhällsförändring följer så en redovisning av resultaten av de stilistiska undersökningar som förf. bedrivit. Förändringar med avseende på lagtexternas längd och uppbyggnad redovisas i ett särskilt kapitel: det framgår här att textlängden ökar kontinuerligt fram till mitten av 1900-talet för att sedan åter sjunka. Ett liknande mönster återfinns beträffande de grafiska meningarnas längd: från 1700-talet och framåt till mitten av 1900-talet ökar meningslängden, för att därefter minska.

I ett intressant avsnitt behandlar förf. utvecklingen hos några typiska uttrycksformer i den fornsvenska lagstilen: frågeformade konditionalsatser, inledande nu-satser, subjektlösa huvudsatser med verbet i aktiv form, förekomst av huvudsatser med spetsställt finit verb och användningen av presens konjunktivformer. Endast den frågeformade konditionalsatsen är ännu levande; övriga typer försvinner under 1800-talet resp. början av 1900-talet.

Ökningen i lagtexternas längd gäller både ramen och direktivet; förf. menar att orsaken till ökningen inte är att söka i ändrad stiluppfattning hos lagens författare, utan snarare i att kraven på lagförfattarna ändrats sedan 1700-talet. Förf. belyser denna tanke med en specialstudie i hur ram och direktiv uttrycks i de olika lagtyper som ingår i hennes undersökning. Ett intressant kapitel ägnas frågan om vilket perspektiv lagen uttrycker: medborgarnas eller domstolens? Ett annat kapitel behandlar ordförrådet i de undersökta lagarna.

I ett avslutande kapitel sammanfattas och diskuteras resultaten närmare. Undersökningen visar klart att många av den klassiska lagstilens språkdrag försvunnit under de senaste 250 åren. Som förf. kan göra troligt går det att

skönja funktionella orsaker bakom de flesta av dessa förändringar. Bland de faktorer som påverkar lagspråket finns den ökade professionalismen inom juristkåren och den ökade läskunnigheten.

C. P.

Runstenar. Fotografier Olof Erikson, Texter Jan Paul Strid. 119 s. Malmö 1991 (Edition Erikson). (Edition Erikson. En serie böcker om den nordiska kulturen och naturen. Nr 1.) ISBN 91-88184-00-5. Denna bok utkommer samtidigt i en svensk, en engelsk (ISBN 91-88184-01-03) och en tysk (91-88184-02-1) utgåva. Till sin huvuddel utgörs den av färgfoton av olika kända svenska runstenar, med översättning och kommentarer av Jan Paul Strid. Det förhållandet att translitterationer och överföring till fornspråket saknas tyder på att arbetets målgrupp i första hand är en intresserad allmänhet utan alltför höga ambitioner att tränga in i runinskrifternas språkliga bakgrund. Det hindrar inte att Strids insiktsfulla introduktion och kommentarer förmedlar mycket värdefullt vetande. Bland stenar som presenteras kan nämnas Björketorp, Rök, Karlevi, Västra Strö, Anundshög och Altuna. Det vackra bandet och Olof Eriksons finstämda stämningsfyllda foton gör boken självklar på salongsbordet. Däremot är det mera tveksamt om den har en plats på forskarens bokhylla.

B. P.

Svenska i harmoni. Fyra uppsatser om kongruens av Gun Widmark, Roger Källström, Lennart Hagåsen och Tor G. Hultman. 155 s. Uppsala 1992 (Hallgren & Fallgren). (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 23.) ISBN 91-7382-687-1. Förändringar i ett språks kongruenssystem ger ofta upphov till normativa debatter, så också i svenskan. Föreliggande bok innehåller fyra uppsatser om svenska kongruensfenomen. Författarna diskuterar olika aspekter på kongruens; särskilt uppehåller de sig vid fall där språkbruket är vacklande eller där olika principer bryts mot varandra.

Gun Widmark tar sin utgångspunkt i ett uttalande från 1965 av Erik Wellander, som med oro såg att svenskans kongruenssystem på flera punkter var i gungning. Widmark menar att hans oro var obefogad: i existerande fall av fullt genomförda kongruensförändringar är det svårt att se att språket skulle ha blivit mindre funktionellt. Intressanta är också sådana fall där kongruensen är i stöpsleven: kanske befinner sig svenskan just nu mitt i en utveckling mot helt förändrade kongruensregler. Den enkät bland nybörjare i nordiska språk och svenska som Widmark låtit genomföra i Göteborg, Uppsala och Umeå visar åtminstone att språkkänslan på denna punkt inte är enhetlig.

Roger Källström beskriver i sitt bidrag svenskans kongruenssystem ur komparativ synvinkel; sin utgångspunkt tar han i en jämförelse mellan svenskan och finskan, men han vidgar sedan undersökningen till att gälla alla de kongruensdomäner och kongruens kategorier som finns i världens språk. Liksom Widmark ägnar han ett avsnitt åt inkongruens i svenskan, och han avslutar med en diskussion om kongruensens funktion.

Specifika inkongruensförhållanden står på olika sätt i centrum för de återstående två uppsatserna, Lennart Hagåsens "Sverige var intresserad och facken ska vara obunden – en typ av neutruminkongruens", och Tor Hultmans "Barnet – han eller den? Om genuskongruens vid ordet barn i gymnasisters språkbruk". Båda argumenterar för att de inkongruensfall de beskriver inte ska ses som språkliga felaktigheter utan som exempel på nya typer av inkongruenser. C. P.

Svenskans beskrivning. 19. Förhandlingar vid Nittonde sammankomsten för svenskans beskrivning Stockholm den 2–3 april 1992. Utgivare: Staffan Hellberg, Ulla-Britt Kotsinas, Per Ledin och Inger Lindell. 323 s. Lund 1992 (Lund University Press). ISBN 91-7966-219-6. ISSN 1102-3619. Den nittonde sammankomsten för svenskans beskrivning, vars handlingar nu finns utgivna, samlade ca 180 deltagare. I sammankomsten ingick tre plenarföredrag av särskilt inbjudna föreläsare – Mirja Saari, Jan Svensson och Jens Allwood – vilka hade fått i uppdrag att kommentera en och samma text, ett bandat och utskrivet samtal som ingår i korpusen *Samtal i Göteborg*, sammanställd inom projektet "Språksociala studier i en talspråklig databas". Även i övrigt spelar samtalsanalys en stor roll i bidragen. Andra områden som tas upp i de 25 sektionsföredragen är syntax, stilistik, textlingvistik, lexikologi, semantik, morfologi och fonologi. B. P.

Två äldre ordlistor från Västergötland. Med inledning utgivna av Evert Salberger. 47 s. U.o. 1992 (Föreningen för västgötalitteratur). ISBN 91-86558-15-3. Av de två ordlistor som här ges ut är den mest omfattande och också intressantaste skriven av P. A. Säve, vilken som "Antiqvitetens-Intendent" vid dåvarande Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien företog uppteckningsresor bl.a. till Skaraborgs län. Resultatet blev en ordförteckning, *Ordlista från Vestergötland*, som efter en granskning av förf.:s bror professor Carl Säve trycktes i Antiquarisk tidskrift för Sverige 1869. Den återges här i fotografiskt avtryck, liksom den andra ordlistan, *Västgötaord från 1700-talet*, som trycktes i Svenska landsmål och svenskt folkliv 1909. Den senare bygger på uppteckningar av J. A. Gyllenhaal och redigerades och kompletterades av C. G. Styffe och Sven Lampa. Av de ca 180 orden är 30 växtbeteckningar.

De två utgåvorna är försedda med en inledning av Evert Salberger, med biografiska, bibliografiska och språkliga upplysningar. B. P.

Staffan Wiklund, Vätmarksord i lulemålen. En ordgrupp sedd ur informant- och intervjuarperspektiv. 220 s. Umeå 1992 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet). (Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Serie A. Dialekter. 9. Diabas. Skrifter från den dialektgeografiska

databasen inom Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet. Nr 3.) ISBN 91-86372-24-6. ISSN 0280-5553 (Dialekt-, ornamns- och folkminnesarkivet). ISBN 91-88466-00-0. ISSN 0283-4952 (Diabas). Våtmarkerna spelade en betydande roll som betes- och slåttermarker i de gamla bondesamhällena i praktiskt taget hela Sverige. Här undersöks våtmarksterminologien i de delar av Norrbotten som förr bildade Luleå storsocken, d.v.s. nuvarande Luleå och Bodens kommuner jämte den östligaste delen av Jokkmokks kommun. Något mer än 40 ord behandlas på grundval av författarens intervjuer med 43 meddelare samt egna kart- och terrängstudier. Svårigheterna att semantiskt beskriva ord vilkas begrepp är så "suddiga i kanterna" i meddelarnas föreställningsvärld belyses ingående, bl.a. med komponent- och fältanalyser samt bildtester. I ett instruktivt kapitel skildrar författaren också hur han själv långsamt och inte utan ansträngning har arbetat sig fram till en klarare semantisk bild av vissa av terrängorden.

Avhandlingen är ett intressant komplement till Staffan Nyströms i ANF 1989 (104):221 f. anmälda *Ord för höjder och slutningar i Daga härad* (1988), där liknande problem penetreras. B. P.

Carin Östman, Den korta svenskan. Om reducerade ordformers inbrytning i skriftspråket under nysvensk tid. 229 s. Uppsala 1992 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 30.) ISBN 91-506-0933-5. ISSN 0083-4661. Denna avhandling handlar om hur korta varianter som *ha* för *hava* och *nån* för *någon* vinner insteg i skriftspråket. Förf. beskriver hur acceptabiliteten av talspråkliga drag växlat över tid, jämför olika ord inbördes och beskriver vilka faktorer på ljud-, ord- och satsnivå som driver på förkortningstendenser. En viktig punkt blir att undersöka i vilken mån kortformerna utgjort stilmedel.

Efter en forskningsöversikt, materialpresentation och metoddiskussion presenterar förf. i det fjärde kapitlet en analys av nio texter från äldre nysvenska, från Peder Swarts krönika 1560 till Johan Runius' prosastycken 1710. I 1500-talstexterna finner förf. endast sporadiskt kortformer. Några 1600-talsförfattare, t.ex. Gyllenhielm, Hiärne och Spegel, har också få kortformer, medan andra som Agneta Horn och Columbus har många kortformer. De två sjuttonhundratalsförfattarna Runius och Stålhammar använder färre kortformer än Columbus men fler än övriga författare från äldre nysvensk tid.

Femte kapitlet ägnas åt en närtstudie av variationen korta – långa former i *Then Swänska Argus*. Som Östman påvisar avviker Dalin i första upplagan kvantitativt sett inte mycket från Runius och Stålhammar. Till skillnad från dessa använder emellertid Dalin växlingen mellan kort- och långformer i stilistiskt syfte. I den andra upplagan av *Argus*, som är mer stilneutral, har de lågspråkliga kortformerna försvunnit, medan andra kortformer som inte är stilistiskt märkta tillkommer.

Avhandlingens sjätte kapitel beskriver förhållandena i två moderna skönlitterära material. Dels behandlar förf. Strindbergs bruk av lång- och kortformer, dels studerar hon trettio svenska romaner ur Bonniers romankordans från 1980–81. Lägst andel kortformer finner vi hos Kallifatides och Strindberg, flest hos Thorvall och Claesson. Genomgående gäller dessutom att de kvinnliga författarna har fler kortformer än de manliga, och att äldre förf. har fler kortformer än yngre, kanske beroende på en utveckling bort från realistisk dialog.

I det sjunde kapitlet sammanfattar förf. sina resultat. Hon konstaterar här bl.a. att ju tidigare en kortform uppträder desto tidigare tappar den sin stilistiska markering. Bland faktorer av betydelse för utvecklingen av kortformer pekar förf. på ekonomiprincipen, som i stor utsträckning styr utvecklingen i talat språk. De kortformer som lättast etablerar sig i skrift är de som används mer i tal än i skrift. I vissa fall kan en skribent helt enkelt använda kortformen för att han saknar en skriftspråklig modell för ordet, i andra fall kan den medvetne skribenten använda kortformer för att nå stilistiska effekter. Vissa former stannar dock i utvecklingen. Förf. menar att detta är ord som tidigt får stilistisk laddning som talspråksmarkörer (*nån*) eller arkaismer (*hava*).
C. P.

*

Olof Brattö, Personnamn i Bohuslän. I: 1300–1700. 151 s. Göteborg 1992. Att denna översikt över bohuslänskt personnamnsskick inte är utförd av en professionell namnforskare märks knappast i den omsorgsfullt utförda undersökningen. Den är förutom inledning och allmän översikt samt en redogörelse för källor och litteratur och register indelad i fyra tidsavsnitt: medeltiden, 1500-talet, 1600-talet och 1700-talet. För medeltiden levererar Røde Bog (biskop Eysteins jordebok) material; förf. är väl medveten om att den avspeglar endast de jordägande klassernas namnsskick. Det samma gäller delvis 1500-talsmaterialet, som hämtas från jordeböcker från tiden 1528–1573. För 1600-talet och framåt gäller att namnsskicket kan få en mer allsidig belysning genom att mantalslängder – de äldsta från 1610 –, som uppstår namn på en stor del av befolkningen, har kunnat utnyttjas. Avslutningsvis diskuteras, i ett europeiskt perspektiv, den bohuslänska namnsskickets innehåll och omfattning.
B. P.

Verner Ekenvall, Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. VII. Ortnamnen i Tjörns härad. XXXII + 373 s. Göteborg 1992 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg). ISBN 91-85740-06-3. Verner Ekenvall, DAG:s förre arkivchef, lämnade vid sin död 1975 efter sig ett stort manus till denna del i arkivets ortnamnsserie. Det har senare kontrollerats och kompletterats i åtskilliga avseenden, varvid själva tolkningarna har granskats och i före-

kommande fall försetts med klammerinramade tillägg och kommentarer av fil. dr David Palm (död 1985) och arkivets nuvarande chef Hugo Karlsson. Bortsett från ett par naturnamn och några dock mycket osäkra *-vin*-namn är Tjörns ortnamn trots att ön har varit bebyggd sedan stenåldern påtagligt unga – de äldsta säkra bebyggelsenamnen är fyra *-landa*-namn, som kan härröra från folkvandringstiden –, med *-röd* som den dominerande bebyggelsenamnsefterleden. Bokens disposition följer det för OGB vanliga mönstret: först bebyggelsenamnen grupperade på öns fem socknar (Klädesholmen, Klövedal, Rönnäng, Stenkyrka, Valla), därefter "Naturnamn samt kulturnamn som ej avser bebyggelse" med en närmare uppdelning efter vad för slags naturlokalitet namnen betecknar: vattensamlingar, vattendrag, öar o.s.v.

Ekenvall var en metodiskt säker namnforskare med en ingående känedom om Tjörn och dess ortnamn. Detta i förening med David Palms och Hugo Karlssons omdömesgilla kompletteringar har gjort OGB VII till en förnämlig del i serien.

B. P.

Staffan Fridell, Ortnamn på -ryd i Småland. 288 s. Uppsala 1992 (Distribution Almqvist & Wiksell International). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi. LX. Studier till en svensk ortnamnsatlas utgivna av Thorsten Andersson. 15.) ISBN 91-85352-23-3. ISSN 0065-0897. I denna ortnamnsavhandling av klassiskt snitt behandlas en av de vanligaste sydsvenska namntyperna i det medeltida Småland, i den mån namnen avser bebyggelse och kan anses vara medeltida (eller äldre). Avhandlingens huvuddel är en genomgång i alfabetisk ordning av de ca 600 namn som urvalskriterierna resulterar i. I en särskild alfabetisk svit behandlas ursprungliga *-ryd*-namn, varefter följer diskussioner om utbredning, ålder och förledstyper. Appellativet *ryd* i fornsvenskan samt i nutida dialekt i Småland och angränsande landskap genomgås noggrant. Avhandlingen avslutas med en analys av betydelsen av *ryd* som appellativ och ortnamnelement. Sammanfattningsvis kan nämnas några av Fridells huvudresultat: arkeologiska och kamerala förhållanden talar för en datering av de äldsta *-ryd*-namnen som bebyggelsenamn till vikingatiden; en spridning av namntypen söderifrån (som Jöran Sahlgren förfäktade) är osannolik: det rör sig om ett i språket redan existerande ord som har blivit produktivt som ortnamnelement; dettas innebörd torde ha varit 'röjning', senare 'öppen plats (i skog)'.

Fridell är en mogen och metodmedveten forskare. Ibland brister dock säkerheten. S. 14 diskuteras bynamnet *Agnaryd*. Problemet är om detta namn eller namnet på den lilla sjön *Agnasjön* som byn ligger vid är primärt. "Byns storlek och sjöns litenhet talar också för att bynamnet är det primära", skriver förf. Han tycks förbise att när namnet kom till fanns inte byn, bara en obetydlig röjning.

B. P.

Gero Lietz, Eigennamen in der norwegischen Gegenwartssprache. Probleme ihrer Wiedergabe im Deutschen am Beispiel belletristischer Texte. 300 s.

Frankfurt am Main–Bern–New York–Paris 1992 (Peter Lang). (Europäische Hochschulschriften. Reihe 21. Linguistik. Band 109.) ISBN 3-631-44768-X. ISSN 0721-3352. I den här undersökningen studeras det intrikata problemet med egennamn i översättningar. Förf. inleder med en diskussion av propriumbegreppet – även en del nordiska bidrag beaktas. I anslutning till indelningsförslag (som dock inte ger en heltäckande gruppering) av H. Walther och R. Gläser ges en omfattande skildring av de norska egennamnen. Efter ett avsnitt om egennamnens kommunikativa egenskaper kommer s. 123 avhandlingens mer givande huvuddel, där behandlingen av egennamn i översättningar till tyska av fyra litterära verk av respektive Lars Saabye Christensen, Gunnar Staalesen, Knut Faldbakken och Bjørg Vik kunnigt analyseras med hänsyn till både språkliga förhållanden och realia.

B. P.

Staffan Nyström, Att uppteckna ortnamn. Bakgrund och praktiska anvisningar. 34 s. Uppsala 1992 (Ortnamnsarkivet i Uppsala). (Skrifter utgivna genom Ortnamnsarkivet i Uppsala. Serie B. Meddelanden. 9) ISBN 91-85452-16-5. ISSN 0347-2027. Uppteckningarna av ortnamn i de svenska ortnamnsarkiven torde internationellt sett vara ovanligt omfattande men har den bristen att de till största delen har kommit till för åtskilliga decennier sedan och därför börjar förlora sin aktualitet: vi vet för litet om namnens nutida uttal, form och – inte minst viktigt – syftning. Samtidigt är dock kostnaderna för arkiven att på egen hand åstadkomma nya uppteckningar så höga att denna verksamhet kan få endast marginell omfattning. Man får därför i hög grad lita på insatser från den intresserade allmänheten. Det är detta som är bakgrunden till denna lilla handbok som samtidigt utkommer i Lantmäteriverkets serie *Ortnamn och namnvård* och Ortnamnsarkivets i Uppsala ovan nämnda serie. Skriften inleds med en definition av ortnamn och en motivering till att namnen skall upptecknas. Därefter frågar förf. vilka namn som skall upptecknas (svar: alla!). I följande avsnitt diskuteras val av informanter, olika slags hjälpmedel (där förf. nog är väl negativ mot bruket av bandspelare), hur man fyller i namnlistor och kartor och hur ett arkivkort ser ut. Avslutningsvis ges en förteckning över ortnamnsarkiven och dessas verksamhetsområden.

Boken är värd en stor spridning bland hembygdsforskare och andra intresserade.

B. P.

Gunnar Pellijeff, Ortnamnen i Norrbottens län. Del 5. Haparanda kommun. Bebyggelsenamn. 114 s., 1 karta i texten. Umeå 1992 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå). (Övre Norrlands ortnamn utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå.) ISBN 91-86372-23-8. ISSN 0348-7237. Del 5 i den snabbt utkommande serien om övre Norrlands ortnamn omfattar Haparanda kommun, d.v.s. de gamla socknarna Karl Gustav och

Nedertorneå. Boken inleds med en sammanfattande beskrivning av hela området med avseende på bebyggelseutveckling och äldre indelningar. Därefter kommer namn på byar, bydelar och gårdar, uppdelade på de två socknarna. I ett särskilt, utförligt avsnitt analyseras de i Tornedalen vanliga namnen på gård i by. För samtliga namnkategorier gäller att den överväldigande största delen utgörs av finska namn och att de fåtaliga svenska namnen oftast är översättningar av äldre finska motsvarigheter.

Korshänvisningarna hade kunnat vara mer generösa. Det är t.ex. inte helt lätt att finna vem som var namnlätare till sockennamnet *Karl Gustav*. Under kapitelrubriken *Nedertorneå socken* finns en ingående redovisning av namnets etymologi, medan det under rubriken *Karl Gustavs socken* endast ges upplysningar om socknens omfattning under skilda tider.

B. P.

Sakrale navne. Rapport fra NORNAs sekstende symposium i Gilleleje 30.11–2.12.1990. Redigeret af Gillian Fellows-Jensen, Bente Holmberg. 294 s. Uppsala 1992 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter. 48.) ISBN 91-7276-046-X. ISSN 0346-6728. Forskningen i den förkristna nordiska religionen har börjat ta fart igen efter att ha bedrivits ganska förstrött under några årtionden. Ett vittnesbörd bland många om detta glädjande förhållande är det symposium om sakrala namn som NORNA arrangerade i Gilleleje i slutet av år 1990 och som lockade 23 representanter för namnforskning, religionshistoria, arkeologi och litteraturvetenskap. Symposiets 13 föredrag återges här, jämte 4 kommentarer eller efterskrifter till symposiet och dess ämne. Thorsten Andersson ger en allmän grundläggande översikt över kultplatsbeteckningar i nordiska ortnamn. Stefan Brink diskuterar om vi har haft ett kultiskt *al i Norden, och Per Vikstrand behandlar på samma sätt frågan om vad *hov* betyder i ortnamn. Ett intressant arkeologiskt bidrag kommer från Charlotte Fabech, som har undersökt sakrala platser i sydsandinavisk järnålder och kommer fram till att det stora brottet i nordisk religionsutövning kom i folkvandringstiden, ”hvor offerpladser med en tusindårig gammel kontinuitet forlades til fordel for nyetablerede sakrale pladser med forbindelse til nye stormands- og kongeslægter”, och inte vid kristendomens införande, då ”den stormand, der antog kristendommen, fortsatte med at have bygningen for den til enhver tid gældende religion placeret på sin gård.” Andra författare är Jørn Sandnes, Staffan Fridell, Þórhallur Vilmundarson, Preben Meulengracht Sørensen, Henrik Obertin Bertelsen, Eva Villarsen Meldgaard, Eva Nyman, John Kousgård Sørensen, Bente Holmberg, Lennart Elmevik, Botolv Helleland och Gillian Fellows-Jensen.

B. P.

Ägonamn. Rapport från NORNA:s sjuttonde symposium på Svidja 24–26 maj 1991. Redigerad av Gunilla Harling-Kranck och Lars Huldén. 207 s. Helsingfors 1992 (Svenska litteratursällskapet i Finland). (Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. Nr 578. Studier i nordisk filologi. 71.) ISBN

951-9018-94-8. ISSN 0039-6842 (*Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland*). ISSN 0356-0376 (*Studier i nordisk filologi*). Denna symposierapport ingår också som nummer 50 i serien NORNA-rapporter. Den innehåller handlingarna från det första nordiska symposiet om ägonamn, som ägde rum på Svidja gård i Nyland i slutet av maj 1991 och som väl återspeglar intresseinriktningen hos en av initiativtagarna och rapportredaktörerna, Gunilla Harling-Kranck (se om hennes avhandling *Namn på åkrar, ängar och hagar* ANF 106 (1991):212 f.). Harling-Kranck deltar själv i rapporten med en studie av de vanligaste ägonamnelementen i Nyland. Bland andra bidrag märks Ritva Liisa Pitkänen, "Sydvästfinska odlingsnamn", Tuula Eskeland, "Om finske teignavn på Finnskogene i Norge", Bent Jørgensen, "Danske marknavne *live* – en studie i bønders egen brug af marknavne", Lilliane Højgaard Holm, "*-bøl(le)* som efterled i danske marknavne" och Staffan Fridell, "Ägonamn på *-nöten*". Lite för sig står ett bidrag av Marianne Blomqvist, som inte behandlar ägonamn utan "Leden *FÄLT* i svenska släktnamn i Finland."

B. P.